МАРҲАБО, ГЎЗАЛЛИК ВА НАФОСАТ ЙИЛИ!

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1999 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

• 1 январ, №1 (3488) •

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИГА ЯНГИ ЙИЛ ТАБРИГИ

Азиз ватандошлар!

Аввало, барчангизни кириб келаётган янги — 1999 йил билан самимий табриклашга ижозат бергайсизлар. Байрам дастурхони атрофида жамулжам бўлиб ўтирган сиз азизларга янги йил эсон-омонлик, бахт-содат, гўзал диёримизга равнақ ва тўкинчилик олиб келсин.

Ўтиб бораётган йилни сарҳисоб қилар эканмиз, унинг барчамиз учун, мамлакатимиз учун кўп жиҳатдан оғир, ўта мураккаб бўлганини тан олишимиз керак. Узоқ-яқин мамлакатларда рўй бераётган инқирозлар бизни четлаб ўтмади. Ҳаётимизни бошқариш ва ташкил этишда ўзимиз йўл қўяётган хато ва нуқсонларнинг иқтисодимизга салбий таъсири ҳали кўп жойларда сезилмоқда.

Шу билан бирга, ортда қолаётган давр ҳар бир инсон, ҳар бир хонадон ҳаётида, халқимиз тарихида ижобий из қолдирди, деб чин қалбимдан ишонаман.

Шаҳарларимиз, қишлоқларимиз, юртимиз кундан кунга ўз қиёфасини ўзгартирмоқда, бунёдкорлик ишлари жадал суратлар билан давом этмоқда. Жамиятимизни янгилашда, қонун ва адолат устуворлигига эришиш йўлида салмоқли қадамлар қўйилмоқда.

Маърифий ва маънавий ҳаётимизда сезиларли ўзгаришлар юз бермоқда. Миллий анъаналаримиз ва асрий қадриятларимизнинг ҳаётимиздаги ўрни янада мустаҳкамланмоқда.

Улуғ алломаларимиз Имом ал-Бухорий ва Аҳмад ал-Фарғонийнинг таваллуд тўйлари кенг нишонланди, уларнинг табаррук қадамжолари обод қилинди. Жаҳон аҳли халқимиз, миллатимиз даҳосига яна бир карра ҳурмат-эҳтиром бажо этди.

Энг муҳими, эл-юрт осойишталиги — бебаҳо неъмат, Оллоҳнинг ўзи бизга ато этган инъом деган ҳақиқат онгимиздан тобора кенг жой олмоқда.

Кузатиб қўяётган йилимизнинг энг муҳим моҳияти шундаки, бизлар йил бўйи амалга оширган ишлар авваламбор тинч-тотув турмушимиз, бахту саодатимиз бешиги бўлмиш муқаддас оилани мустаҳкамлашга, фарзандларимиз — ўсиб келаётган авлодни комил инсонлар этиб тарбиялаш учун зарур шарт-шароитларни яратишга қаратилди.

Азиз юртдошларим!

Биз XX асрнинг охирги йилларига — XXI аср бўсағасига қадам қўймоқдамиз. Учинчи минг йиллик, яъни башарият тарихининг туб бурилиш даври олдимизда турибди. Бинобарин, 1999 йил биз учун қанчалик самарали ва омадли бўлса, бизнинг XXI асрдаги ҳаётимиз ана шу пойдевор асосида қурилади. Шунинг учун ҳам, 1999 йилимиз янги аср бошида жамиятимизни янгилаш, эркин ва ҳар қандай эски асоратлардан холи ҳаёт қуриш, ислоҳотларни қатъият билан чуқурлаштириш, тараққиётимиз барқарорлигини, халқимизнинг тинчлиги, фаровонлиги, юртимизнинг ободлигини таъминлаш йўлида муносиб ўрин олиши учун ўзимизни аямаслигимиз керак.

Ана шу мақсадларга эришиш бизнинг фидокорона меҳнатимизга, ватанпарварлик туйғусига, Ватан иқболи учун умримизни бағишлашимиз билан нақадар боғлиқ эканини англаб олишимиз даркор. Ҳақиқатан ҳам, Ватан ягонадир, Ватан биттадир. Унинг буюк келажаги ва фаровонлиги учун, халқимизнинг тотувлиги, тинчлиги, миллатлараро жипслиги ва ҳамжиҳатлиги учун курашиш ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарздир.

Бугун, Янги йил арафасида, сиз азизларни ишонтириб айтмоқчиман:

Эзгу мақсадлар ва пок орзуларимиз йўлида қилган шунча машаққатли меҳнатимиз зое кетмас, албатта.

Янги 1999 йилимиз ўтаётган йилдан кам бўлмасдан, файзли ва баракали бўлғай, иншоолло.

Муҳтарам дўстлар!

Биз 1999 йилни эзгу ниятлар билан Аёллар йили деб эълон қилдик. Бундан муддао — мунис оналаримизнинг, жуфти ҳалолларимизнинг, меҳрибон опа-сингилларимизнинг, гўзал ва оқила қизларимизнинг жамиятдаги, оиладаги, меҳнат жамоаларидаги ўрнини янада мустаҳкамлаш, уларнинг қадр-қимматини муносиб даражага кўтаришдан иборатдир.

«Аёлни эъзозлаган кишини худо ҳам сийлайди» деган ҳикматли сўзда теран маъно бор.

Ҳозирги ҳаяжонли лаҳзаларда, Янги йил арафасида, халқимизга, аввало муҳтарама аёлларимизга яна бир карра шуни айтмоқчиманки, сизларга эҳтиром кўрсатиш — ҳақиқий инсонни, оилани, барчамиз учун муқаддас онани, Ватанни улуғлаш демакдир.

Муҳтарам юртдошлар!

Шу қувончли дақиқаларда барчангизни қутлуғ байрам билан яна бир карра табриклашга ижозат бергайсиз.

Илоё, ғам-ғуссалар ортда қолиб, Янги йилда қалбимизда сақлаб юрган барча эзгу орзу-ниятларимиз ижобат бўлсин.

Янги йилда Ватанимизни, хонадонларимизни бахт-саодат, тинчлик-фаровонлик асло тарк этмасин.

Янги йил барчамизга маборак бўлсин.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти.

УМРИМИЗНИНГ ОЙ-ҚУЁШЛАРИ

1999 — АЁЛЛАР ЙИЛИ

Мустақил мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамияти, жаҳоният олдидаги қадр-қимматию обрў-эътибори Ҳуррият насиб этмиш илк давриданоқ, энг аввало, унинг эзгу инсоний амаллари, инсонийликка, тинчлик-осойишталикка, янада ойдинроқ ифодалайдиган бўлинса — инсонпарварлик, раиятпарварликка қаратилган оламшумул аҳамиятга молик ишлари ила белгиланиб, тан олиниб келинмоқда.

Бугунги кунда диёримизда бўлган, бўлаётган ўзгаришлар, янгиланишлар ҳеч кимни бефарқ қолдирмайди. Четда «Қани, булар нима қиларкин энди?...» деб «бир нима» рўй беришини кутиб, илҳақ бўлганлар ҳам энди лол ва мулзам.

Ватанимиз том маънода мустақил Ватан, озод ва ҳур диёрга айлангани, унинг халқи — кексаю ёшнинг кўнглида истиқболга, эзгуликка ишонч, иштиёқ, яшамоқ завқию ҳаёт тароватибор орзу умидлари ила уйқаш эканлиги олий мақомда қабул қилинаётган қарору фармонлар,. амалга оширилаётган тадбирлардан ҳам яққол намоён.

Шу маънода Президентимиз томонидан Янги — 1999 йилнинг «Аёллар йили» деб эълон қилинишида ҳам оламча ҳикмат ва маъно яширин. Зеро, ҳаётимизнинг файзу тароватини, хонадонимиз кўрки, умримиз гулшанининг зийнати бўлмиш оналаримиз, опа-сингилларимиз, ёру маҳбубаларимиз кўнглидаги орзу-ниятлар, армону умидларнинг бари яхшилик ва саодат, эзгулик ва тинчлик-хотиржамликка қаратилгандир.

Оналар тинчлик бўлсин дейдилар, опа-сингиллар тўй ва байрамлар илинжида, аммалар дуода, холалар қатламаю кулча деб куйманмоқда, хулласки, тириклик ўз азалий рангу-жилолари ила давом этмоқда.

Халқ хўжалигининг турли соҳаларида меҳнат қилаётган хотин-қизларимизнинг ижтимоий мавқеи ҳам мустаҳкамланмоқда. Корхона ва ташкилотлар, банклар ва олий ўқув юртлари, фирмалардан тортиб фермаларгача, санъат кошоналарию беморхоналаргача аёлларимиз меҳнатининг ҳам самараси шундоқ намоён. Муборак йилининг илк кунларида биз уларга узоқ умр, бахту саодатлар ёр бўлишини тилаймиз. Уларнинг толеи — Ватан ва халқнинг толеи, уларнинг саодати — ҳаммамизнинг саодатимиздир. Бинобарин, барча волидаларига опа-сингиллару, ёри жонларга кўнгилларида бўлган жамийики эзгу орзу-ниятларининг рўёбга чиқишини истаймиз. Осмонимиздаги ойу қуёшлар янглиғ, умримизнинг ойу қуёшлари бўлмиш хотин-қизларга кўкдаги юлдузлар қадар яхшиликлар нурафшонлик қилсин деймиз.

СЕН МЕНИНГ ЖОНИМДАСАН, ҚОНИМДАСАН, ОНА-ЮРТ!

2-бет

Фарида АФРЎЗ

ФИДОКОРЛАР ҚЎШИҒИ

Она, сизнинг гапингиз рост,
Каддим тиклар ҳар ўгит.
Қўриқлаш-чун ор-номусни,
Аскар бўлсин ҳар йигит.

Тур, дўстим тур, юр, дўстим, юр
Илдам қадам ташлайлик,
Бурч, хизматни онам айтган
Ўланлардан бошлайлик.

Аёл омон, наслинг омон,
Бағринг бутдир, кўнглинг тўқ.
Волидасин кафтда тутган
Элга асло бало йўқ.

Тур, дўстим тур, юр, дўстим юр,
Илдам қадам ташлайлик.
Бурч, хизматни онам кутган
Остонадан бошлайлик.

Қирқ йил қирғин бўлса ҳамки,
Селдай ёғса найза, ўқ.
Аёл учун жангга кирган
Мард ўғлонга ўлим йўқ.

Тур, дўстим, тур, юр, дўстим юр,
Илдам қадам ташлайлик.
Бурч, хизматни ёр ўт ёққан
Муҳаббатдан бошлайлик.

Майли дунё беомондир,
Дилинг ёқсин алам, чўғ.
Киприк узра меҳр тутган
Сингилдайин мушфиқ йўқ.

Тур, дўстим, тур, юр, дўстим юр,
Илдам қадам ташлайлик.
Бурч, хизматни синглим ёзган
Поёндоздан бошлайлик.

Ватанни сев, онангдай сев,
Меҳринг бошга тожу туғ.
Юртни жон-ла тенг қўйганга
Бу дунёда кулфат йўқ.

Тур, дўстим тур, юр, дўстим юр.
Илдам қадам ташлайлик.
Бурч, хизматни мангу озод
Туркистондан бошлайлик.

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ

АЁЛЛАР ТЕБРАТАР ДУНЁНИ...

Оппоқ тонг уйғотар самони,
Ой, қуёш тарқатар зиёни.
Булбуллар сайратар навони,
Аёллар тебратар дунёни,
Оллоҳимдан сўралган Аёл,
Муҳаббатдан яралган Аёл!

Яратган яшаш-чун ҳаётни,
Кўз нури, қалб кўри — зурёдни.
Кушларга парвоз деб қанотни,
Кўнгилга сайра деб баётни,
Оллоҳимдан сўралган Аёл,
Ҳақиқатдан яралган Аёл!

Аёллар келганлар ҳаё, деб,
Дунёга севги деб, вафо деб,
Нафосат, назокат, ибо деб,
Ошиқлар ўтарлар зебо, деб.
Оллоҳимдан сўралган Аёл,
Садоқатдан яралган Аёл!

Ширин жон ҳамиша онам дер,
Оналар бир умр болам, дер,
Осуда ҳаёт дер, олам дер,
Ҳофизлар ғазалим — нолам, дер
Оллоҳимдан сўралган Аёл,
Оқибатдан яралган Аёл!

Абдулла ОРИПОВ:

ЙИЛЛАР ЗАЛВОРИ

— Утган йил улуғ йилларимиздан бири бўлди. Албатта, йиллар ҳар қачон йўқотишларсиз ўтмаган. Ўтган йили падари бузрукворимни тупроққа топширдим. Ўша мен учун оғир лаҳзаларда Президентимиз мендан кўнгил сўраганлари — бу қарийиб олтмиш йиллик ҳаётимда мени ларзага солган воқеалардан бири бўлди.

Ажабким, муқаддас нарсалар ёнма-ён бўларкан. Балки улар бир-бирини рад қилар, балки тасдиқлар. Лекин қарангки, худди шу йилда «Ўзбекистон қаҳрамони» унвонига мушарраф бўлибман. Лекин энг муҳими, мустақил Ватанимиз Президентимиз раҳнамолигида ўз ҳуррияти, ўз озодлигининг етти йилини босиб ўтди. Ватанимиз катта йўлга чиқиб олди. Халқаро кўламда юртимизнинг нуфузи янада ошди. Халқимиз, мамлакатимиз босиб ўтган йўллар ва шу даврда эришилган беқиёс натижалар ҳаммамизга маълум. Биз, айниқса, мафкура соҳаси вакиллари Мамлакатимизда изчил давом эттириб келинаётган маънавий-маърифий сиёсатнинг иштирокчиси бўлдик.

Тўғрисини айтганда, ушбу улуғ жараёнда Ўзбекистон ёзувчиларининг иштироки янада самарали бўлиши мумкин эди. Янги давр қаҳрамонлари салмоқли бадиий асарларда образли гавдалантириб берилиши зарур эди. Тўғри, шеъриятда, публицистикада муайян ютуқларга эришилди. Ёш шоирларимизнинг изланишларини қўллаб-қувватлайман. Аини чоғда бир муҳим жиҳатни ҳам қайд этмоқчиман: кўпгина оқсоқол ёзувчиларимиз истиқлол даври вазифаларини теран тушунган ҳолда баҳоли қудрат, виждонан хизмат қилдилар, уларга раҳмат.

Президентимиз ва давлатимиз томонидан зиёлилар муносиб баҳоланди. Уларнинг кўпчилиги Ватанимизнинг юксак мукофотларига муносиб кўрилди. Ижодкорларимиз ҳаётининг бошқа кўпгина жиҳатларида ҳам халқимиз ва ҳукуматимиз ёътиборида бўлиб келяпти.

Куни кеча Фидойилар партияси ташкил этилди. Унинг сафларини ҳам мустақил Ўзбекистонимиз учун жон куйдирадиган ёшлар, ижодкорлар тўлдирадилар, деб ўйлайман.

Ўзбекистон халқи тарихида ҳам, ҳозир ҳам ёлғиз яшаган эмас. Унинг ён қўшнилари, жон қўшнилари борлигидан фахрланаман. Ўзбек ёзувчилари ўз ижодларида қардошлик туйғусини тобора чуқурроқ ҳис этмоқдалар. Улар бир-бирларини ҳам ака-ука, ҳам мустақил давлат вакиллари сифатида қадрлаб келиш билан баробар келажагию истиқболи бир эканини ҳам чуқурроқ англамоқдалар.

Мана шу йўлда Марказий Осиё халқлари, айниқса, зиёлилари қиладиган ишлар кўп. Мен газетамизнинг барча мухлисларини Янги йил билан қутлайман. Улар юқорида айтилган тилакларни ҳозиргидан ҳам теранроқ ҳис қилишларини истайман.

1999 йил Аёллар йили, деб эълон қилинди. Бу ниҳоятда маърифатли фармон! Ушбу фармонки, буюк маърифат натижалари экан, уни бажарувчилар ҳам шунга муносиб бўлсинлар. Дунёда Аёл ҳақида, демакким Она ҳақида сатр битмаган ижодкор йўқ. Қутлуғ Рамазон ойида ушбу ҳақиқатни такрорлаш фойдадан ҳоли бўлмайди. Жанобби Пайғамбаримиз ҳам яхшиликни онангга қилгин, деб айтганлар.

ОНА

Кимдир савол берди — Айтгил, Муҳммад
Ёлғиз сен Расулсан буткул оламга.
Кимга кўп яхшилик айлай, ўзинг айт,
Ота-онамгами, Ёхуд болага?

Расул жавоб қилди — Тингла, биродар,
Гапимни уч бора қулоққа илгил.
Имкон топа олсанг дунёда агар
Энг аввал онангга яхшилик қилгил.

Бу ҳикмат шарҳини ўйладим узоқ
Ростдан она эрур қиблаи олам.
Гарчи барчамиз ҳам падармиз, бироқ
Онадан туғилган пайғамбарлар ҳам.

Кишидаги учдан бир иймон — бу ҳаёдир, яна бир учдан бир иймон — ақл, қолган учдан бир иймон эса саховат ва олийжанобликдир.

«ВАТАН САОДАТИ»

Янги нашрлар

Истиқлол ғоялари, миллий мафкура, миллий тараққиёт каби муқаддас қадриятларни бугун халқимиз кенг ва теран идрок этмоқда. Мустиқиллик шароитида босиб ўтилган йиллар ҳаммамизга шундай имкон берди. Ҳаётимиздаги ўзгаришлар, озод Ватанимизнинг дунё ҳамжамиятидаги муносиб ўрни одамларнинг онгги ва тафаккурига ҳам ижобий таъсир кўрсатмоқда. Бинобарин, ўсиб келаётган янги авлод — Ватанимизнинг буюк келажагини таъминлайдиган фидойи ёшлар дунёқарашида ҳам ушбу жараён ўзининг муайян қирралари билан намоён бўлмоқда. Яқинда ташкил топган фидойи ёшлар партияси аъзоларининг фикр-мулоҳазалари фикримизга далил бўла олади. Ёшлар қалбларида жўш уриб турган ёшлик шижоатини, маҳорат ва истеъдодларини Ватан ва миллат равнақига бағишлашга, саъй-ҳаракатларни бирлаштиришга қарор қилдилар.

Мустақиллик моҳиятини тўла англаш, Ватан манфаатларини ҳимоя қилиш ҳар бир ёшдан чинакам фидокорликни, чинакам ватансеварликни талаб этади. Бунинг учун эса уларга зарур йўл-йўриқлар, маслаҳатлар бериб туриш лозим. Фикр-мулоҳазаларини эшитиш, баҳсларида иштирок этиш, ўзларини намоён этишлари учун имконият яратиб бериш ҳам зарур.

«Шарқ» нашриёт-матбаа концернида яқинда босмадан чиқарилган «Ватан саодати» номли бадиий-публицистик тўплам бугунги куннинг айни шу масалаларига бағишланган. Миллий мафкура ва тараққиёт масалаларининг кенг қирралари қамраб олинган ушбу рисолани бир гуруҳ таниқли публицистлар, адабиётчи олимлар, пешқадам журналистлар ёзишган. Ундан ўрин олган Ғайбуллоҳ ас-Саломнинг «Янгича тафаккур ва миллий қадриятлар», Бойбўта Дўстқораевнинг «Жадидлар мафкураси», Иброҳим Ғафуровнинг «Миллий мафкуранинг ёлқинлари», Шукур Холмирзаевнинг «Умуминсоний қадриятлар гавҳари», Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Миллий мафкуранинг негизи» ва бошқа бир қатор муаллифларнинг чиқишлари ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотиши табиий.

Президентимиз Ислом Каримовнинг «Тафаккур» журнали бош муҳаррири саволларига жавобларида олға сурилган ғоялар асосида яратилган ушбу тўплам талаба ёшларга, уларнинг мураббийларига ҳамда кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган. Тўплаб нашрга тайёрловчи ва муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ. Адади 5000 нусха.

ҲАҚИҚАТ ОЙНАСИ

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий илк сўфийлардан бўлиб, ҳақиқий муҳаддис олим сифатида пайғамбаримиз Муҳаммад ўгитлари, панд-насиҳатлари, огоҳлантиришлари хусусида жуда катта ишончли илмий маълумот йиғди ва бунинг натижасида пайғамбар (САВ) шахсиятлари ҳамда ислом динини ғаразли бўҳтонлардан поклашга ҳаракат қилди.

Муҳаммад алайҳиссалом башарият тарихида из қолдирган кўпгина комил инсонларнинг пешвоси бўлганликларини бутун жаҳон тан олган. Имом ал-Бухорийнинг «Ал-жомиъ-ас-саҳиҳ» тўпламида келтирилган ҳадислардан ул зотнинг жуда кўп юксак фазилатлар эгаси бўлганликлари аёнлашади. Аммо жамиятимизда атеизм баланд мавқеъ тутган сиёсий тузум ҳукмронлиги даврида бу ёрқин тарихий сиймо шахсияти ва фаолияти сохталаштирилиб, салбий баҳоланди. Бу, албатта, мустамлакачилик сиёсатининг синалган усулларидан бири эди. Энг ачинарли томони шундаки, Қуръони карим ва Ҳадиси шарифнинг асл мазмунидан бехабар бўлган маҳаллий халқлардан чиққан «олим»лар ҳам мустамлакачи сиёсатбозларнинг паст ниятларини амалга оширишларида бевосита мададкорлик қилдилар. Фикримизни баъзи мисоллар билан далиллайлик. Озарбойжонлик файласуф олим М.Ф.Охундов сохта ҳадислардан бирига ишониб, Муҳаммад алайҳиссалом ҳақида қуйидагича ёзади (ўқувчида бу масалада аниқ тасаввур ҳосил этиш мақсадида парчани таржимасиз келтиришни лозим топдик): «Почему сам пророк не последовал точному смыслу стиха (Қуръони каримни назарда тутмоқда — Д.С.) о затворничестве, по которому всем правоверным повелевается закрывать глаза при встрече с женщинами, когда он увидел жену Зейда купающейся? Напротив, он досыта разглядел её в совершенной наготе и даже расхвалил прелесть её талии громогласно, потом установил следующее узаконение, признаваемое и суннитами, и шиитами в шариатских книгах: «Если пророк увидит какую-нибудь женщину и полюбит её, то муж её обязан развестись с нею и уступить её пророку». Вот до чего простирается позор! Что скажет друг и недруг при чтении подобного узаконения относительно вашего пророка и вашего аллаха» (М.Ф. Ахундов, Избранные философские произведения. М., 1962, стр. 117). Муаллиф асарда келтирилган ҳадиснинг қайси манбадан олинганлиги борасида ҳеч нарса демайди. Бу фикрларни тожик олими М. Ражабов ҳам «Абдурахман Джами и таджикская философия XV века (Душанбе, 1968, стр. 148) номли китобида ўзининг атеистик нуқтаи назарини тасдиқлаш мақсадида келтиради.

Албатта, бу ўринда эътиқодлар ҳимояси учун баҳсга киришиш мантиқ нуқтаи назаридан мақсадга мувофиқ эмас. Ҳар бир инсон ҳар бир масалада ўз фикрига эга бўлиш ва уни имкони даражасида ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга. Аммо мазкур масалада гап ҳақиқат ва бўҳтон хусусида кетмоқда. Инсониятга ҳеч қандай ёмонлик келтирмаган, ўзидан кейин ҳам ҳеч қандай ёмонлик қолдирмаган улуғ тарихий шахс ва ер юзидаги барча динлар сингари ҳалоллик, тўғриликка даъват этган энг сўнгги дин ноҳақ айбланмоқда.

Масаланинг иккинчи, яна бир муҳим томони борки, юқоридаги каби уйдирмалар ўсиб келаётган ёш авлодни яна асоратга солиши, ҳақиқатдан чалғитиши мумкин. Ана шу жиҳатдан ҳам бугунги нотинч, дин ва давлатлар, жамиятлар орасидаги муносабатлар ниҳоятда нозик бўлган даврда бундай масалаларга аниқлик киритиш муҳимдир. Зеро, ҳар қандай илмнинг мағзи уйдирма эмас, ҳақиқат бўлмоғи лозимлиги, шубҳасиз, барчага аён.

Келтирилган парча мазмунидан маълум бўлаётганидек, М.Ф. Охундов «Зайднинг хотини» деганда Муҳаммад алайҳиссаломнинг аммалари Умайманинг қизи Зайнаб бинти Жахшни назарда тутмоқда. Бу воқеа Қуръони каримга ёзилган кўпгина шарҳлар ва тафсирларда келтирилишича, жумладан, олими киром Алоуддин Мансурнинг ўзбекча изоҳли таржимасида берилишича, шундай содир бўлган: «Пайғамбаримиз Зайнабни ўзларининг асраб олган ўғиллари Зайд бинн Хорисага хотинликка сўраб совчи бўлиб борганларида у унамасдан: «Ё расулуллоҳ, ахир мен Қурайшнинг энг олий насабли аёлларидан бўлсам, Зайд эса куни кеча озод бўлган қул бўлса, қандай қилиб у менга муносиб бўлсин», дейди». Шунда пайғамбар алайҳиссаломга «Аҳзоб» сурасининг 36-ояти нозил бўлгач, ноилож қолиб, ўз розилигини беради ва у Зайдга никоҳланади. Лекин Зайд билан Зайнабнинг турмушлари яхши бўлмайди. Чунки Зайнаб эрига нописандлик билан муомалада бўлар ва мудом унга ўзининг олийнасаб эканини пеш қилаверар эди. Охир-оқибат, Зайд пайғамбарнинг олдига Зайнаб ҳақида шикоят қилиб келиб, у билан бирга ортиқ яшай олмаслигини айтади. Дарвоқе, бу орада Аллоҳ таоло томонидан пайғамбар алайҳиссаломга ваҳий келган бўлиб, унда Зайд Зайнаб билан ажрашиб кетишлари ва пайғамбар Зайнабга уйланишлари ҳақида хабар берилган эди. Лекин пайғамбар алайҳиссалом одамларнинг «Муҳаммад ўзи асраб олган ўғлининг хотинига уйланди», деб таъна қилишларидан чўчиб бу ваҳийни ошкор этмай келарди. Шунинг учун ҳам Зайд хотини билан ажрашмоқчи эканини билдирганида унга сабр қилишни маслаҳат беради. «Аҳзоб» сурасининг 37-38-оятларидан Аллоҳ таоло ўз пайғамбарига мана шу иши учун танбеҳ беради. Шундан сўнг пайғамбар алайҳиссалом бу аёлга уйланади.

М.Ф.Охундов асарида ушбу воқеага тааллуқли бўлиб пайғамбаримизга нисбат берилган «Агар пайғамбар бирор аёлни кўрса ва севиб қолса, унинг эри у билан ажрашмоғи ва уни пайғамбарга бермоғи лозим», деган ҳадиснинг ёлғон, уйдирма эканлигини Имом ал-Бухорий, Имом ат-Термизий,, Ҳусайн Воиз Кошифий, Алихонтўра Соғуний каби ватандошларимизнинг асарлари тасдиқлайди. Шу қабилдаги масалалар ечимида, айниқса, «Ал-жомиъ ас-саҳиҳ» асарининг илмий қиммати ва тарихий аҳамияти яққол намоён бўлади. Муаллиф асарида расулуллоҳ ҳадисларини мазмунига кўра китоблар ва бобларга бўлиб келтирар экан, уларнинг саҳиҳлиги даражасини ҳадис илми қоидаларига мувофиқ ровийларнинг номларини аниқ келтириш билан тасдиқлашга ҳаракат қилади.

Асарда хабар берилишича, Муҳаммад расулуллоҳ ниҳоятда хушхулқ, ҳаё бобида ҳатто қизлардан ҳам ҳаёли бўлганлар: «Масруқ бундай дейдилар: «Абдуллоҳ ибн Амр Муовия бирлан Кўфага келганида ҳузурига кирдик. Шунда у Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламни эслаб: «Ул зот бадхулқ ҳам, шалоқсўз ҳам эмас эдилар», — деди. Кейин, яна: «Ораларингизда энг яхшингиз — хулқи яхшингиздир!» — деган эдилар», — деди. Расулуллоҳ инсон ўз кўзини ва тилини ҳаром қилинган, макруҳ нарсалардан эҳтиётлаши лозимлигини қайта-қайта таъкидлаганлар. Жумладан, «Ибн Аббос ривоят қиладилар: ...Кўзнинг зиноси — (ўзга аёлга) қарамоқдур, тилнинг зиноси эрса (ўзга аёлни орзулаб) гапирмоқдур» Яна бир ҳадис шундай келтирилади: «Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам: «...Биров рухсатингсиз уйингга мўраласа-ю, тош отиб кўзини чиқарсанг, гуноҳкор бўлмағайсан!» — дейдилар».

Расули акрамнинг завжаи муҳтарамалари Оиша онамиздан ҳам пайғамбарнинг бу соҳадаги фазилатлари ҳақида кўп ҳадислар ривоят қилинади. Чунончи, уларнинг айтишларича: «Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам ...аёллар байъатини оғзаки (қўл олмай) қабул қилур эрдилар. Жаноб Расулуллоҳнинг муборак қўллари ўз аёлларидан бўлак бирорта бегона аёлнинг қўлига тегмагандур!».

«Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам ичкаридаги бокира қиздан ҳам ҳаёлироқ эдилар, агар кўзлари бирор макруҳ нарсага тушса, (уялганларини) юзларидан билиб олар эдик». Хўш, М. Ф. Охундов ҳикоя қилган воқеа билан мазкур ҳадис мазмунини солиштириб кўринг-чи, қайсиси ҳақиқатга яқинроқ? Яна шу муҳимки, Имом ал-Бухорий тўплаган ҳадисларнинг саҳиҳлиги бутун мусулмон Шарқи муҳаддислари томонидан тан олинган. Расулуллоҳ ўзлари илмларига амал қилиб, худди шундай чиройли амал қилишни барча мўминлардан талаб қилар эдилар. Жумладан, қуйидаги воқеа эътиборлидир: «Ибн Аббос разиаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам қурбон ҳайити куни Фазл ибн Аббосни уловларига мингаштириб олдилар. Фазл чиройли йигит эди. Жаноб Расулуллоҳ уловларини тўхтатиб одамларга фатво айта бошладилар. Шунда Хасъам қабиласидан бўлган бир гўзал аёл келиб жаноб Расулуллоҳдан бир масала хусусида фатво сўради. Фазл унинг ҳуснига маҳлиё бўлиб, термулиб қолди. Жаноб Расулуллоҳ ўгирилиб Фазлнинг аёлга термулиб турганини кўрдилар-да, орқаларига қўлларини узатиб Фазлнинг жағидан ушлаб юзини бошқа томонга қаратиб қўйдилар».

Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам ҳаё, ибо бобида ниҳоятда рашкли эдилар. Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қилишича, Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлар: «Аллоҳ таолодан кўра рашклироқ зот йўқдур, шул боисдан ҳам ул фаҳш ишларни манъ қилди...».

«Ал-жомиъ ас-саҳиҳ»да келтирилган ушбу маълумотлар ҳазрати Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳусни хулқлари хусусидаги нолойиқ фикрларни батамом рад этади. Зеро, Муҳаммад амин — ишончли, деб таърифланган пайғамбаримиз ўзлари ташвиқ этган ислом динига энг аввало ўзлари бекаму кўст амал қилгувчилардан эдилар. Бу исбот талаб этмас даражадаги ҳақиқат Имом ал-Бухорийнинг барча асарларида тилга олинади. Қуръони каримнинг «Нур» сураси 30-ояти каримасида шундай дейилган: «(Эй Муҳаммад), мўминларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишдан) тўссинлар ва авратларини (ҳаромдан) сақласинлар! Мана шу улар учун энг тоза (йўлдир). Албатта, Аллоҳ улар қилаётган ҳунарлардан хабардордир».

Муҳаммад алайҳиссаломнинг ушбу илоҳий буйруққа умр бўйи амал қилганликларини юқорида келтирганимиз каби юзлаб ҳадислар, тарихий асарлардаги юзлаб маълумотлар билан исботлаб бериш мумкин. Аммо бунинг раддини ким исботлаб бера олади?

Ислом дини, маълум бўлганидек, инсониятни фақат яхшиликка ундовчи, тўғри, пок йўлга ҳидоят этувчи диндир. Уни ташвиқ этган Муҳаммад алайҳиссаломнинг мақсадлари ҳам башар фарзандлари учун тўғриликка хизмат қилувчи, худди ўзлари сингари пок ва беғубор бўлган...

Албатта, ул табаррук зотга беҳуда тош отиш шабкўр сиёсат маддоҳларининг паст ниятларини амалга оширишлари учун ўйлаб топилган бир восита эди. Ислом инсонларни тоат-ибодатга буюрар экан, бу — уларнинг маънавий покланишлари учун ниҳоятда катта аҳамиятга эга бўлган машғулотлардан биридир. Қуръони каримнинг «Аҳзоб» сурасининг 73-оятида: «Аллоҳ... мўмин ва мўминаларнинг тавба-тазарруларини қабул қилиб (гуноҳларини мағфират қилиш учун Одам болаларига ислом шариатидаги тоат-ибодатларни) юклади», деб ёзилган. Демак, ҳазрати Муҳаммад Мустафо ҳам инсон фарзандининг гуноҳлардан, иллатлардан узоқ бўлиши учун тинмай саъй-ҳаракат қилганлар. Ул зоти муборак мўминларнинг фазилатларини камолга етказиш учун курраи заминга тушган илоҳий иноят эдилар.

Дилором САЛОҲИЙ,
Самарқанд давлат меъморлик-қурилиш институти докторанти, филология фанлари номзоди

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

БИРНИ КЎРИБ ШУКУР ҚИЛ...

Ҳиндистон сафаридан кейинги ўйлар

Ёшликдаги дўстларимдан бири келиб қолди.

— Қайси куни ишхонангга қўнғироқ қилсам, сафарга кетган, дейишди. Яхши бориб келдингми? Қаерга бординг ўзи?

— Тўғри, — дедим мен, — хизмат сафари бор эди. Ҳиндистонга бориб келдим.

Дўстим ажабланди:

— Худди Хоразмга бориб келгандай бемалол гапирасана, — деди у ҳаяжонланиб. — Ҳиндистонга борибсан-у пинагингни бузмайсан.

Дўстимнинг бу гапи мени ажаблантирди:

— Бугунги кунда Ҳиндистонга бориб келишнинг нимаси ваҳима?! Ўзинг айтгандай, Хоразм ёки Фарғонага бориш билан Ҳиндистонга бориб келишнинг ҳеч фарқи йўқ.

— Тўғрию, ҳар ҳолда-да, — деди дўстим бироз ҳовуридан тушиб. — Нима бўлганда ҳам чет эл...

Ҳа, нима бўлганда ҳам чет эл.

Мамлакатимиз вилоятларига бориб — келиш билан бирон-бир давлатга боришнинг фарқи унинг чет эл эканида, яъни айрим ҳужжатлар зарурлигида. Бошқа жиддий фарқи йўқ. Қолаверса, бугун наинки Ҳиндистонга, балки дунёнинг истаган давлатига — Америкагами, Германия, Англия, Франция, Япониягами бориш унчалик катта муаммо ёки муҳим воқеа эмас.

Бироз чўзилган муқаддимани нима учун кеотирдим: истиқлол берган имкониятлардан бирини таъкидлаш. Бошқача айтганда, истиқлолга эришганимиздан сўнг бутун дунёга йўл очилди. Бугун «Ўзбекистон ҳаво йўллари» миллий авиакомпаниясининг самолётлари Тошкентдан тўппа-тўғри дунёнинг не-не мамлакатларига учмоқда. Шўро даврида Ўзбекистондан бирон киши Ҳиндистонга бормоқчи бўлса аввал Москвага борарди. У ердан Деҳлига учар эди. Қизиғи шундаки, Москвадан Деҳлига, Деҳлидан Москвага учадиган самолёт Тошкентда тўхтаб ўтарди. Аммо Деҳлидан келаётган Ўзбекистон фуқароси Тошкентда тушиб қолиши мумкин эмас, аввал Москвага бориб, кейин Тошкентга қайтиб келиши шарт эди. Бу гаплар бугунги ёшларимиз учун кулгули туюлиши мумкин, бироқ бор гап ана шундай эди...

* * *

Шу йил ойининг бошларида Деҳли шаҳрида ўзбек киноси кунлари бўлиб ўтди. Беш кун давомида (ҳар куни иккитадан сеанс бўлди) бешта бадиий, бешта ҳужжатли фильм намойиш қилинди. Тадбир давомида мен бир нарсага амин бўлдим. Ўзбек санъатига, жумладан кино санъатига хорижда, хусусан, Ҳиндистонда қизиқиш кучли экан. Нима учун ҳиндлар эмас, Ҳиндистон деяпман? Чунки фильмларимизни фақат ҳиндлар эмас, Деҳлида яшовчи, ишловчи хорижликлар ҳам қизиқиш билан томоша қилдилар. Улар орасида европаликлар ҳам, осиёликлару африкаликлар ҳам бор эди. Фильмларда янграган ўзбекча мусиқаларни, қўшиқларни қарсаклар билан олқишлаганларини кўриб кўнглим тоғдай кўтарилди, ич-ичимдан суюндим. Олимлар, мутахассислар, дипломатлар, оддий томошабинлар ўзларининг таассуротларини баён қилдилар. Фильмларимизни намойиш этиш жараёнида ҳинд тилига таржима қилиб турган иқтидорли таржимон, ўзбек маданиятининг жонкуяр тарғиботчиларидан бўлган журналист дўстимиз Аҳмаджон Қосимов уларнинг фикрларини магнит тасмаларига ёзиб олди. Ўзбекистон радиосининг хорижий эшиттиришлар редакцияси орқали бир неча тилларда эфир орқали узатди.

Яна бир нарса ҳайратга солди мени. Ҳар бир бадиий фильм намойишидан олдин иккита ҳужжатли фильм қўйилган экан. (Дастурни Ҳиндистон информация ва радиоэшиттириш вазирлигининг Фестиваллар дирекцияси тузган). Очиғини айтганда, аввалига мен бироз чўчидим: иккита ҳужжатли фильмни кўргунча зерикиб қолишмасмикан, деган хавотир кечди кўнглимдан. Бироқ бу хавотирим ноўрин экан. Биронта томошабин қилт этмай ўтирди. Тадбирлар тугагандан кейин бу фикрларимни Ҳиндистондаги элчимиз Илҳом Неъматовга айтсам, у киши кулди. Боиси унинг ҳам кўнглидан шу хавотир кечган экану менга айтишдан тортинган экан.

Шу ўринда бир фикрни таъкидлаб ўтиш жоиз, деб ўйлайман. Менинг ёки элчимизнинг хавотири ҳужжатли фильмларимизнинг бўшлигидан эмас эди. У ерда намойиш этилган «Қора кул», «Кўпкари», «унутилган қўшиқ», «Хор», «Зиёрат» фильмларини ҳужжатли дейиш ҳам рамзийдир. Аслида бу фильмларни жажжи бадиий фильмлар, дейиш тўғрироқ бўлади. Чунки улардаги тасвир, кўтарилган муаммолар ва уларнинг умумлаштирилиши бадиий фильмдан қолишмайди.

Биз ўзимизнинг томошабинларнинг ҳужжатли кинога нисбатан муносабатидан келиб чиқиб, бояги хавотирга борган эдик. Тан олиш керак, кўпгина томошабинларимизда, ҳатто айрим зиёлиларимизда ҳам, илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмларга сал менсимайроқ, пастроқ назар билан қараш одати бор. Ҳолбуки, улардан қайси ҳужжатли фильмни кўргансиз, қайси жиҳатлари ёқмади, нимасидан кўнглингиз тўлмади, деб сўрасангиз, аниқ жавоб беролмайди. Чунки фильмни кўрмаган бўлади. Кимлардандир эшитган ёки умумий гапларга ишониб хулоса чиқариб юришади. Ваҳоланки, ҳар бир асарни — у романми, фильмни, спектаклми — қайси соҳада, қайси жанрда бўлмасин — ўқиш, кўриш керак. Шундан кейингина у тўғрисида фикр юритиш, ютуғини ҳам, нуқсонини ҳам аниқ мисоллар билан исботлаб хулоса чиқариш лозим. Шу маънода мен ўзбек киноҳужжатчилари сўнгги йилларда яратган қатор фильмларни алоҳида таъкидлагим келади. Президентимизнинг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида» китоби асосида ишланаётган кўп қисмли ҳужжатли фильмни, «Улар Германияда ўқиган эдилар», «Орзу», «Имом ал-Бухорий», «Аҳмад ал-Фарғоний» «Оила — муқаддас кичик ватан», бошқа яна бир неча фильмларни ҳаяжонсиз, лоқайд кўриш мумкин эмас.

Хуллас, Ҳиндистонда ўтган ўзбек киноси кунлари кўнгилни равшан қиладиган, айни чоғда анча-мунча нарсалар тўғрисида мулоҳаза юритишга ундайдиган тадбир бўлди.

* * *

Биз ва биздан кейинги авлоднинг ёшлиги ҳинд киноларини кўриб, шунинг натижасида бу ўлкага нисбатан қизиқиши ортиб ўтган, десам муболаға бўлмас. Назаримизда, Ҳиндистон жуда гўзал, сир-синоатга бой, мураккаб, хусусан ижтимоий муаммолар деярли йўқ, борлари ҳам асосан маиший муаммолардан иборат бўлган ғаройиб ўлка эди. Фильмлари бизда шундай тасаввур уйғотса, шўро тузуми хорижий мамлакатлардаги ҳақиқий аҳвол ҳақида тўла маълумот бермас, социализмга мойил, аниқроқ айтадиган бўлсак, СССРга дўст мамлакатларда ҳамма нарса яхши, муаммо йўқ, капиталистик мамлакатларда эса яшаш қийин, одамларнинг турмуш кечириши оғир, деган фикр қатъий қилиб миямизга сингдирилган эди. Мустақилликка эришиб, дунёга юз очганимиздан кейин ҳақиқий аҳвол қанақа эканлиги намоён бўлди-қолди. Бугун одамларимиз «чириб бораётган капитализм» нимаю, «гуллаб — яшнаган социализм» нима эканини билиб олишди. Ўз қобиғига ўралиб, ду-

Давоми бешинчи бетда

Юлдуз УСМОНОВА:

САНЪАТ — БУЮК КУЧ

Бизнинг сиёсий партиялар, ҳаракатлар тўғрисидаги тасаввурларимиз бойиб, кенгайиб, тиниқлашиб бормоқда. Истиқлол шарофати ила биз тамомила янги жамиятда, янгича шароитларда яшаб, фикрлар, қарашларнинг хилма-хиллигига кўникиб бормоқдамиз.

Куни кеча Тошкентда янги сиёсий ҳаракат — «Фидокорлар» миллий демократик партиясининг таъсис конференцияси бўлиб ўтди. Унда ташаббускор гуруҳ аъзолари, Қорақалпоғистон Республикасидан, вилоятлардан ва Тошкент шаҳридан сайланган делегатлар иштирок этиб, янги партия Дастури ва Низоми лойиҳаларини муҳокама қилдилар. Қизғин баҳс-мунозаралардан сўнг бу ҳужжатлар қабул қилинди. Партиянинг Марказий Кенгаши сайланди. Матбуотимиз сафларига янги сиёсий минбарнинг «Фидокор» номи билан нашр этилувчи газетаси қўшиладиган бўлди.

Янги партия аъзоларидан бири — Ўзбекистон халқ артисти Юлдуз Усмонова мухбиримиз билан бўлган суҳбатда ўз фикр-мулоҳазаларини қуйидагича баён этди:

Муносабат

— Бугун Озод Ватанимиз тарихида, фидойи ёшлар ҳаётида унутилмас воқеа юз берди, десам муболаға бўлмас. Бундай ҳаракатни тузиш орзуси қалбларимизда чуқур илдиз отган, ҳаётмизнинг бош мақсадига, дил амрига айланган эди. Она-Ватанга муҳаббати, мустақиллик ғояларига садоқати бор ҳар бир ёш йигит-қиз учун бу ният ўзликни намоён этиш, юрагидаги эзгу ниятларини руёбга чиқариш имконидир.

Муҳтарам йўлбошчимиз, биз ёшларнинг меҳрибон мураббийси Ислом Каримовнинг «Болаларимиз ва набираларимиз биздан кўра билимли, кучли, ақлли, доно ва, албатта, бахтли бўлишлари шарт» деган сўзларини миллатнинг, жамиятнинг улуғ даъвати, бош нияти сифатида ўртага ташлашлари ҳамда баралла овоз билан «Мен ёшларга ишонаман, мен улар билан биргаман» дейишлари, билсангиз, оддий воқеа эмас. Бу жуда улуғ гап. Бундай мардона сўзларни айтиш учун одамда энг аввало катта инсоний қалб, ўз халқига, унинг келажагига ишонч ҳамда меҳр-муҳаббат бўлиши керак. Баландпарвоз сўзларни айтмоқчи эмасман, бунга ҳожат ҳам йўқ. Аммо юртбошидан шундай сўзларни эшитганингда шу миллатнинг бир фарзанди эканлигингдан фахрланмай бўладими?! Шундай улуғ бир инсон ҳаммамизга бош бўлиб турганидан, оталарча меҳрибонлик билан бизларни бағрига олаётганидан, тўғри йўлларни кўрсатаётганидан ғурурланмай бўладими?

Ўзбекнинг бир санъаткори сифатида дунёнинг жуда кўп мамлакатларига бордим. Турфа хил одамлар билан гаплашдим, турфа хил тақдирларни кўрдим. Кўп сир-синоатларга дуч келдим. Аммо, очиқ айтишим мумкинки, ҳеч бир ерда маънавият билан, маданият, санъат ривожи билан шахсан ўзи шуғулланаётган, ҳар бир ижодкорни, зиёлини шахсан биладиган, ютуқлари, эҳтиёжларидан бохабар бош раҳбарни учратмадим. Европа мамлакатларида санъат, маданият ўз ҳолича кун кўради, ижодкор ўзи учун ўзи курашади, ўзини намоён этиш учун минг кўчага кириб чиқади. Ўзаро суҳбатларда «бизда давлат маданиятга ҳомийлик қилади, кейинги йилларда шу соҳа ривожи учун фалон-фалон ишлар қилинди, фармону қарорлар чиқди» десангиз, сизга ҳавас кўзлари билан боқишади.

Мендан кўпинча Ўзбекистон тўғрисида, халқимизнинг ҳаёти, урф-одатлари, санъати, миллий қўшиқлари, борингки, тўй-маросимларигача сўзлаб беришимни илтимос қилишади. Лолалар юрти Голландиядаги концертларим чоғи дунёнинг ўнлаб мамлакатларидан келган машҳур юлдуз санъаткорлар ҳам мендан шуни сўрашди. Халқимиз меҳнаткаш, меҳр-шафқатли, меҳмондўст, бағри кенг, бир тишлам нонини ҳам биров билан баҳам кўради, десам, мустақиллик йилларида эришаётган ютуқларимиздан гапирсам, бизда чинакам эътиқод эркинлиги мавжуд, бу — қонунлар билан мустаҳкамлаб қўйилган десам, кўзлари ҳавасдан порлаб кетади.

Ҳойнаҳой, Юлдуз Усмонова нега энди сиёсий партия сафига кирмоқда, қўшиғини куйлаб юраверса бўлмасмиди, санъат бошқа, сиёсат бошқа-ку, деб сўрарсиз ҳам. Янги йил оқшомида телевидение орқали кўрган бўлсангиз керак — «Халқлар дўстлиги» саройи ёнидаги «Наврўз» кошонасида ажойиб Янги йил базми қурдик. Мамлакатимизнинг деярли барча таниқли санъаткорлари, ёш ижрочилар, турфа хил гуруҳлар, номлари элимизга ҳали унча кўп таниш бўлмаган ажойиб истеъдод эгалари қатнашдилар. Мен бир нарсага яна бир бор амин бўлдим — санъат — буюк куч, катта қудрат, чексиз имконият. Мана, биз санъаткорлар, сиз — журналистлар, ёзувчилар, олимлар, бошқа касб эгалари, биргалашиб ҳаракат қилсак, жуда кўп нарсага қодирмиз. Биргалашиб тоғни талқон қилса бўлди. Аҳиллик, ҳамжиҳатлилик олдида таслим бўлмайдиган ғовнинг ўзи йўқ. Аммо, афсуслар бўлсинким, биз кўпинча майда-чуйда нарсаларга ўралашиб юрамиз, беҳудага вақт ўтказамиз. Жуда кўп истеъдодли ёшлар бугун қалбларида аланга олиб турган жўшқинлик кучини қаерга сарфлашни билмайдилар. Уларни бирлаштириш, уюштириш керак. Ҳар битта ёшга тўғри йўлни кўрсатиш, хато қилса — нима сабабдан хато қилганлигини тушунтириш лозим.

Президентимиз ўз нутқ ва маърузаларида кўп бор уқдирадилар: эски тузум тугатилган бўлса-да, ундан қолган эски қарашлар ҳамон мавжуд. Кўп ҳолларда ана шу эски тузумдан қолган «тўрачилик» касаллиги тараққиёт йўлига ғов бўлмоқда, ёшларнинг йўлини тўсмоқда. Бунга қўшимча, бизда яна шунақа раҳбар мутасаддилар ҳам борки, улар ёшлар билан ишлашнинг бугунги талабларини яхши билишмайди. Истеъдодли одамларнинг ўз дунёси, ўз овози, бошқаларникидан фарқ қилувчи фикр-мулоҳазалари ҳам бўлишини тан олмайдилар. Ахир, ҳамма бир хилда фикрлайдиган, бир андозадан ибрат оладиган замонлар ўтиб кетди-ку.

Мана шуларнинг ҳаммасини ҳисобга олиб, мен ҳам фидойи ёшлар партияси сафига киришга қарор қилдим. Бу партия, менинг назаримда, энг аввало миллатга, Ватанга, Президентга қанот бўлиши керак. Қанот бўлганда ҳам, сувдан қуруқ чиқадиган эмас, элга, юртга, истиқлолга фойдаси тегадиган қанот бўлмоғи даркор. Балким, кимдир, барибир, сиёсат билан санъатнинг ораси анча олис-ку, дейиши мумкин. Эҳтимол, шундайдир. Аммо, менинг тушунишимча, санъат, маданият жамият ҳаётидан узилган ҳолда яшамайди. Жамият олдида, миллат олдида қандай вазифа-мақсадлар турган бўлса, илмда, адабиётда, санъатда ҳам айни шу вазифа олға сурилади, ёзувчилар, санъаткорларнинг бурчи ҳам шу вазифага уйғунлашган бўлади. Бугун мустақил Ўзбекистон олдида миллатнинг қаддини тиклаш, маънавиятини, адабиётини, санъатини, урф-одатларини собиқ мафкура асоратларидан тозалаш, мамлакатнинг номини, шаън-шавкатини жаҳонга ёйиш, халқнинг турмуш даражасини ошириш вазифаси турибди. Бу вазифаларни кимлар амалга оширади — албатта, олимлар, ёзувчилар, санъаткорлар, спортчилар.

Бизнинг партиямиз, гарчанд, сиёсий ҳаракат, деб номланса-да, фикримча, кўпроқ ёшларнинг эркин минбари, ижтимоий тафаккур ривожининг ўзига хос мактаби бўлиши керак. Катта маърузалар, узундан-узоқ кўрсатмалар керак эмас. Ёшлар ўз фикр-мулоҳазаларини дилдан баён қилсинлар, баҳс-мунозаралар бўлсин. Ҳар ким ўз ҳаётида дуч келаётган муаммоларга шу жойда ечим топсин.

Менинг яна бир истагим шуки, одатда, сиёсий ҳаракатлар ташкил топаётган пайтда аъзолар сонининг кўплигига алоҳида эътибор берилади. Биз бундай қилмаслигимиз керак. Фидойи ёшлар партияси ҳеч кимга ҳеч қанақа имтиёз бермайди. Ҳеч кимнинг шахсий муаммоларини ҳал этиб ҳам бермайди. Шундай экан, аъзоликка қабул қилаётганда, ҳар бир номзодни чуқур ўрганиб, чертиб-чертиб олиш керак. Токи, орамизга шунчаки ҳаваскорлар, таваккалчилар кириб қолмасин.

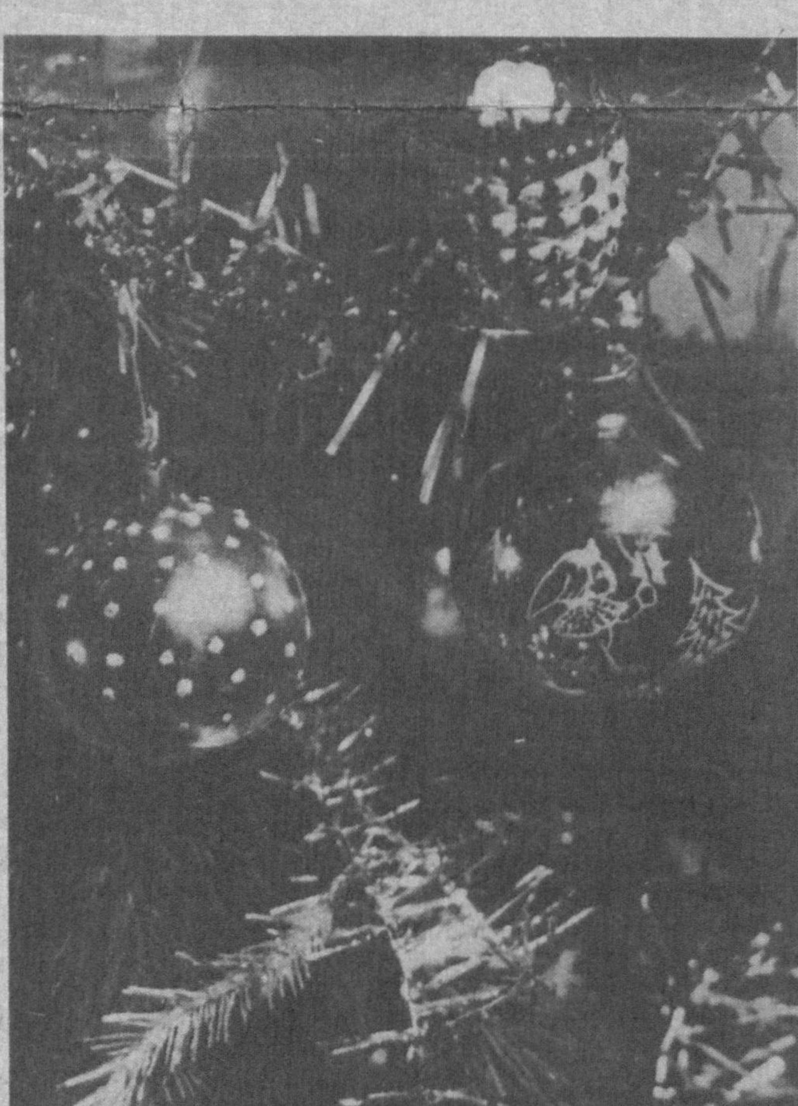

САНЪАТ ШАЙДОЛАРИ

Амир Темурдек улуғ саркарда туғилиб вояга етган Шаҳрисабз азал-азалдан маданият ва санъатда, савдо-сотиқда нуфузли шаҳар бўлган. Собиржон Ёдгоров бошлиқ Шаҳрисабз маданият саройининг жамоаси амалга ошираётган ишларда ҳам ана шу қадим маданиятнинг шукуҳини ҳис этиш мумкин.

Маданият саройи жамоаси шаҳардаги ташкилотлар ва мактабларда санъат ихлосмандларини тарбиялаб вояга етказишга алоҳида эътибор қаратмоқда. Сарой қошида эса «Халқ театри», «Халқ дарбозлари», «Шаҳри Кеш» ашула ва рақс ансамбли, «Чаманзор» болалар фолклор-этнографик ансамбли, «Висол» оилавий эстрада гуруҳи фаолият кўрсатиб келаётир.

— Халқ театри 1928 йилда «Кўк қуйлак» труппаси ташкил этилгандан буён фаолият кўрсатиб келаётир, — дейди Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, талантли режиссёр Элмурод Боймуродов. — Икрома Болтаева. Зайнаб Садриева, Марям Ёқубова, Фароғат Раҳматова, Марям Сатторова, Насиба Сатторова, Ўктам Аҳмедов, Мансур Хуррамов, Наби Бобожонов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Исоҳ Тўраев каби талантли санъаткорлар ана шу халқ театрида тарбияланиб вояга етишган.

Театр жамоатчилик асосида ишлаётган булса-да, «Аршин мол олон», Навоийнинг «Лайли ва Мажнун», «Фарҳод ва Ширин», Ҳ. Ҳ. Ниёзийнинг «Бой ила хизматчи» каби ўнлаб катта асарларни саҳнага муваффақиятли олиб чиққан. Мазкур халқ театри жамоаси ташаббуси билан ўтган даврда 60дан ортиқ саҳна асарлари томошабинларга тақдим этилди.

БОҒИ ЭРАМ ДЕЙСИЗ

Ҳар гал Китоб шаҳрига борганимда маданият-истироҳат боғларига кириб, роҳат қилиб дам олишни канда қилмайман. Мана, бугун дам олиш куни ҳам қадрдон дўстимиз билан шу ердаман. Беш гектарлик боғнинг ҳаммасини хушманзара дарахтлар қоплаган.

Йўлаклар четида турли хил анвои гуллар. Ёз ойлари дарахтларда сайраётган булбулнинг хуш овози, какликларнинг хониши бир дам тинмайди. Боққа дам олиш учун келган катта-кичикларнинг қаҳ-қаҳаси сайроқи қушларнинг ёқимли овозига қўшилиб кетади. Оромгоҳ ўртасидаги фавворалар эса дам олувчиларга ҳузур бағишлайди.

— 1984 йилда боғ мустақил ташкилот сифатида туман маданият бўлимидан ажралиб чиққандан сўнг, уни ободонлаштириш ишлари юришиб кетди, — дейди у. — Ҳозир боғимизга эътибор янада кучайган. Кейинги икки йил давомида боғ анча кенгайтирилди. 300 ўринли концерт зали ва 800 ўринли томошогоҳ қурилиб, ишга туширилди. Бу ерда ҳар йили Республика ва қардош мамлакатлардан гастролга келган санъаткорлар шаҳар ва туман меҳнаткашларига концерт қўймоқда.

Китоб шаҳри марказидаги истироҳат боғини бемалол боғи эрам деб таърифласа бўлади. Маданият ва истироҳат боғларининг вилоят кўриги ўтказилганда ҳакамлар ҳеч иккиланмасдан Китоб шаҳридаги ана шу дам олиш масканига биринчи ўринни берганлиги ҳам бежиз эмас.

Хайрулла ТЎРАЕВ

ЯНГИ АСР БЎСАҒАСИДА: адабий ўйлар, мулоҳазалар

МИЛЛАТ КЎЗГУСИ

Сувон МЕЛИ

1. Янги минг йилликка қадам қўймоқдамиз. Айтишга осон, ҳам даҳшат, ҳам бахт — бунга эришмоқ учун бошқа авлодларга оз эмас, кўп эмас, нақд минг йил керак. XXI асрга борар эканмиз, менинг кўнглимда бир фахр ва бир ҳадиқ бор. Ҳозиримиз учун фахр ва келажак адабиётимиз учун ҳадик.

Назаримда, ўтаётган XX асрнинг ўзбек миллати маънавияти ва умуман тараққиёти бобидаги баҳоси йилдан йилган ошиб борса керак. Негаки, айни шу асрда ўзбек миллати ўртаасрчилик, қолоқ иқтисодий тизимдан қутулиб, янги ҳаракатчан, динамик миллатлар сафидан ўрин олди. Салмоқли маданий-маънавий потенциалга эга бўлди. Янги типдаги катта адабиёт яратди. Камчилигимиз кўп, лекин **Кимлигимизни** билмоқчи бўлиб, ён атрофга қарасак, айниқса ўзимизнинг шарқдаги қўшни халқларга разм солиб, сўнг ўзимизга боқсак — миллатимиз ва мамлакатимиз учун қонуний фахр туйғуси уйғониши тайин.

Ҳадигим нимада? XXI асрни қандай бошлаймиз ва ўзимизни қандай намоён этамиз? Унда ўтаётган асрдан ўтказиб (унга тенг бўлиш орқага кетиш демак) адабиёт, санъат, маънавий бойликлар ярата оламизми? А. Қодирий, Фитрат, Ҳамза, Чўлпон, Ойбек, Ғафур Ғулом, А. Қаҳҳор каби зотларни ўзбек аёли яна туғиб, тарбиялаб бера оладими? Миллат генида потенциал буюк сиймолар борми? Оғир ва масъул саволлар.

Мен бу гапларни шунчаки ҳиссиёт билан айтаётганим йўқ. XX асрдаги адабиётимизни ялпи ва хаёлан кўздан кечириш, синчиклаб ўрганиш натижасида шундай бир тамойилни кузатдим. Аср бошида адабиёт саҳнасига чиққан адибларимиз катта истеъдодлар эдилар, собиқ совет даврида нашъу намо топганлар улардан сал бери катта истеъдодлар, улардан кейинги истеъдодлар ва аср охирлаган сайин кичрайиш, кичрайиш, кичрайиш... Бу тамойилдан айрим истиснолар бўлиши мумкин, бор ҳам, лекин улар умумий манзарани ўзгартира олмайди.

Шундай экан, XXI аср бошида ушбу кичрайиш тамойилини буза оламизми? Худди XX аср аввалида бўлганидек, чинакам катта истеъдодларни ижод майдонига чиқара оламизми? Масала ҳам, муаммо ҳам шунда.

Лекин бу оддий ташкилий масала эмас, миллат ва мамлакатнинг келажак тақдири масаласи. Бу ҳамлетона савол бўлиб, келажакда — ҳаёт, яъни буюк давлат ва буюк маънавият ярата оламизми ёки мамот, яъни иқтисодий ва маънавий қарамликда қоламизми?

Булар шунчаки маҳобатли саволлар эмас. Айрим маданиятшунослар фикрича, инсоният тарихида ҳарбий ҳукмронлик даври тугаб, шу кунда иқтисодий ҳукмронлик даври давом этмоқда ва келажак маданий ҳукмронлик жабҳаси экан. Бу нарса бизни ҳам безовта қилмоқда. Ёрқин мисол. Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов «Тафаккур» журнали бош муҳаррири саволларига жавоб берар экан, ҳозирги дунёда турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви ҳақида гапириб, шундай деганди: «Очиқ айтиш кераккки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад — инсон, аввалам бор ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезги-туйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр қарамлиги, тафаккур қуллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан ҳам кўра даҳшатлидир».

Бу — ғоят жиддий огоҳлантириш. Фақат уни ўзбек зиёлиси, бутун халқ тушуниб, қалбдан ҳис қилдими, ҳис қилмоқдами? Гап фақат фикр қарамлиги, тафаккур қуллигидан ҳимояланишда эмас. Спортнинг олтин қоидаларидан бирида, энг яхши ҳимоя — бу ҳужумдир, дейилганидек, миллий нокамтарлик бўлса ҳам айтай, **дунёнинг тафаккур жиловини қўлга олиш лозим.** Бунинг учун бизда тарихий-интеллектуал асос бор. *Ўзбек интеллект жиҳатидан доно миллатлардан ҳеч кам жойи йўқ. Фақат тафаккурни тарбияламоқ, тафаккурга йўл очмоқ ва тафаккурни қадрламоқ лозим. Шунда бировга қарам бўлмаймизгина эмас, бошқалар ўзбекнинг маънавий қуввати қошида лол қолишади. Мен бунга ишонаман.*

2. Биз одатда буюк асарлар ҳақида гапирганда натижани, самарани кўрамиз-у, уни етиштирган шарт-шароит, маънавий муҳитни кўпинча ёддан чиқарамиз. Яъни узумини еймизу боғини сўрамаймиз. Машҳур мақолга зид, аммо ҳақиқат томон бўлиб, боғини сўраш даркор. Яхши мева олиш учун аввал боғ яратиш лозим. Ҳозирги гап йўсинида боғ мамлакат ва жамиятдаги маънавий-руҳий, фикрий-ҳиссий муҳит, деган бўлардим.

Маълумки, истиқлол даврида илгари таъқиқда бўлган кўплаб ҳодисаларга йўл очилди. Таъқиқдан сўнг бўладиган эркинлик янги муаммони ҳосил қилади экан: гўё нима таъқиқда бўлган бўлса, энди ўша тўғри, бемалол қабул қилавериш мумкин. Афсуски, бундай эмас, масала хийла муракааб экан. Тарихий ўтмишда мавжуд бўлган, таъқиқланган-таъқиқланмаганидан қатъий назар, ҳар бир ҳодиса миллат ва жамиятнинг шу кунига кириб келар ёки олиб кирилар экан, у маънавиятнинг ҳозирги талабларига биноан, миллатнинг шу кунги аҳвол-руҳиясига мос равишда **фалсафий-социологик томондан қайта ишлаб чиқилиши, маънавий фильтрдан ўтказилиши** зарур экан.

Шундай ҳодисалардан бири тасаввуф, сўфизмдир. Мен бу улуғ ва тубсиз муаммо билан махсус шуғулланмаганман, лекин бир зиёли сифатида шуни сезаманки, биз **истиқлол даври ўзбек маънавиятида тасаввуфнинг ўрнини** топа билмадик. Улуғ бир таълимот ўз-ўзича, ҳозирги маънавий воқелигимиз ўз-ўзича салкам ўгай ҳодисалигича қолиб турибди.

Тўғри, бу жабҳада уринишлар бўлди. Академик Иззат Султоннинг «Баҳовуддин Нақшбанд абадияти» (Тошкент, 1994) рисоласи шундай уринишнинг энг салмоқлиси. Муаллиф тарафидан «Нақшбандия тариқатининг замонавий аҳамияти ҳақида жажжи тадқиқот» деб аталган рисола ҳақида ҳалигача бирор бир жиддий мақола ёки тақриз билан на тасаввуфшунос олимлар, на файласуфлар (балки бизда файласуфлар йўқ, фалсафашунослар бордир, холос) ўз муносабатини билдирдилар. Ваҳоланки, отахон олимимизнинг бу тадқиқоти жиддий фикр олишув, бафуржа фикр алмашувга муносиб.

Рисоланинг амалий-назарий қийматини қайд этган ҳолда, ундаги баҳсли бир ўринга эътибор қаратмоқчиман. Домла тадқиқотнинг киришида ёзадилар: «Биз нақшбандия тариқатининг замонавий аҳамиятини унинг диний-аҳлоқий қиррасидан ахтардик, чунки тариқатнинг фалсафий аҳамияти, бизнингча, бугун фақат тарихий ва маърифий жиҳатлари билан чекланади. Бошқача айтганда, тариқатнинг фалсафий (илоҳийётга, Аллоҳ ҳақидаги таълимга оид) томони бугунги кишилар учун амалий аҳамиятга эга эмас».

Аввал бу гапни танқид қилишга чоғландим. Яъни тариқатни шу тарзда иккига ажратиш қанчалик асосли, ва энг муҳими агар нақшбандийлик тариқатидан илоҳиёт, Аллоҳ ҳақидаги таълим ажратиб олинса, ундан ҳеч нарса қолмайди-ку, дея муаллиф билан баҳсга киришмоқчи бўлдим. Лекин кейин ҳар тарафлама ўйлаш натижасида шу фикрга келдимки, домла «тариқатнинг фалсафий (илоҳиётга Аллоҳ ҳақидаги таълимга оид) томони бугунги кишилар учун амалий аҳамиятга эга эмас», деб ёзар эканлар — уни хатога чиқаришдан осони йўқ — бу фикр давримизнинг офатларидан бири, балки асосий офати — **иймон таназзулининг** акс-садоси экан. Буни аниқ қайд этган олимимиздан миннатдор бўлишимиз лозим — башаранг қийшиқ бўлса ойнадан ўпкалама.

Кўрганлар сўзлаб беришди. Мусулмон мамлакатидан Имом ал-Бухорий қабрини зиёрат қилгани келган бир неча меҳмон мақбарага беш юз қадамлар қолганда тиззалаб, эмаклаб боришган экан. Шу фактнинг ёнига улуғ ҳадисшунос бобомиз мемориалини қуриш,

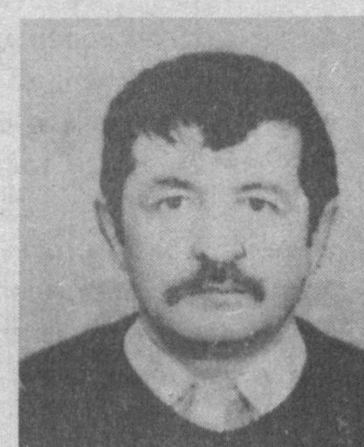

ободонлаштириш учун мусулмон давлатларидан юборилган қурилиш молларини бўлишиб олиб, ўзларига иморат қурган ўзимиздан чиққан амалдорларни қўйиб кўринг: қанчалик зиддият—иймон ва иймонсизлик. Мен бу билан уларда ҳамма иймонлию, бизда иймонсиз деган фикрдан йироқман, лекин таққосланган фактлар ҳам нақд гап.

Биз иймон-эътиқоди мустаҳкам инсонлар эркин нафас оладиган бир боғ яратайликки, унда етишган мева таъмли ва боқий бўлсин. Буюк адабиёт айни шундай боғда етишадиган мевадир.

3. Буюк файласуф Гегел фикрича, айнан бадиий адабиётда миллат ва халқнинг туб моҳияти — субстанцияси энг тўлиқ ҳолда акс этади. Бу фикрнинг соддароқ ифодаси: бадиий адабиёт миллатнинг кўзгуси демакдир.

XXI аср ўзбек адабиёти том маънода эркин адабиёт бўлади. Чунки у мустақил миллат ва мустақил мамлакат адабиёти. У халқимиз, бошқа халқлар ва даврлар яратган билим ва тажрибани ўзига сингдириб, эришилган барча бадиий ютуқлардан ижобий фойдаланган ҳолда, ўтган давр адабиёти йўл қўйган хато ва камчиликларни айланиб ўтиб, миллий маънавиятимизга мос, ўзига хос бадиий ижод йўлидан боради. Миллий маънавиятга асосланган том маънодаги реалистик адабиёт бўлади.

XXI аср адабиётида кураш, менимча, ҳақиқий истеъдод билан чала истеъдод, том маънодаги бадиийлик билан бадиийнамо асарлар орасида кечади.

Бадиий адабиёт ўзининг туб моҳияти билан ижтимоий ҳодиса. Якка шахс яратадиган, лекин, кўпчиликка мўлжалланган халқона-руҳоний ҳодиса. Шу туфайли у жамиятнинг руҳий атмосфераси билан чамбарчас боғлиқ. Жамиятга ижтимоий идеал керак. Президентимиз томонидан ташланган «Кучли давлатдан — кучли жамият сари» шиоридаги кучли жамиятнинг етакчи белгиси, менимча, ўз ижтимоий идеалига эга бўлишидир. Баъзилар истиқлол, мустақилликни идеал дейишга мойиллар. Лекин истиқлол идеал эмас. Ҳолат, воқелик. Идеал — жамиятнинг юксак ва олийжаноб мақсади, келажакда кўзланган ғояси. Ижтимоий идеал мисоли маёқ бўлиб, жамият қаёққа ва қандай мақсадда қадам отишида ғоявий-мафкуравий ва маънавий-руҳий йўл кўрсатиб туриши лозим. Ижтимоий идеал заруриятти шунда.

Бадиий адабиёт ижтимоий идеалга муҳтож. Ҳатто қарам. Идеалсизлик замонсизлик (безразмерньe)дан туғилади ва ўз навбатида замонсизликни туғдиради. Лев Толстойнинг шундай гапи бор: «идеаллар мавжуд бўлса, шу идеаллар хосияти билан (во имя этих идеалов) санъат асарлари вужудга келади, агар улар, ҳозирги бизда бўлганидек, йўқ бўлса — санъат асарлари ҳам бўлмайди». Бу аср бошида айтилган гап, лекин айрим жиҳатлари билан ҳозирги кунимизга ҳамоҳанг.

Барча улуғ адабий даврлар ўзи мансуб бўлган жамият идеали (ёки идеаллари)дан куч-қувват олганига тарих гувоҳ.

Ижтимоий идеал аниқ бўлсагина жамиятда бадиий адабиётга соғлом эҳтиёж пайдо бўлади. Миллатнинг бутун маънавий-руҳий қуввати ижтимоий идеалда жамланади ва аниқ мақсадга йўналтирилади. Айни шундай соғлом эҳтиёж катта адабиётни вужудга келтиради. Бу ҳол бадиий адабиётнинг эркинлигига раҳна солмайди. Чунки эркинлик, бошбошдоқлик бўлмай, кўзланган олий мақсад сари собит қадам билан юришдир. Акс ҳолда адабиёт йўлини йўқотган одам каби тўрт тарафга аланглаб, жойида депсиниб қолиши мумкин.

Буюк адабиёт кучли ва барқарор давлат ҳамда кучли жамиятга эш ҳодисадир.

Ҳар бир халқнинг адабиёти тарихида алоҳида аҳамият касб этган саналар ва даврлар бўлади. Ўзбек адабиёти ҳам кенг кўламда нишонланишга арзигулик айёмларга бой. Умид қиламизки, кириб келган ЯНГИ 1999 ЙИЛ маданиятимиз тарихига, воқеа дейишга арзигулик, янги бадиий асарлар, адабий-илмий кашфиётлар, теран тадқиқотлар юзага келган йил бўлиб киради.

Анъанага кўра, Янги йил бошида туриб, ўтган эски йилга бир назар ташлаб, эришилган ютуқлар ва бой берилган имкониятлар сарҳисоб қилиб олинади. Шу маънода, Танқид ва Адабиётшунослик соҳасидаги ишларимизни хомчўт қилиб кўрганда, жуда мақтовга арзигулик бўлмаса-да, имкон даражасида адабий ҳаётда амалга ошган саъй-ҳаракатларни изчил ёритишга газетамиз ўз ҳиссасини қўшди, дея оламиз. Газетанинг бир йиллик тахламини варақлаган ўқувчи унда ҳали ўқишга улгирмаган ёки имкон топмаган анчагина материаллар борлигини пайқайди. Ўқиганларини эса беихтиёр яна бир қайта кўздан кечиргиси келади. Бизнинг камтарин ютуғимиз шу бўлса керак.

Фойдаланилмаган имкониятларимиз эса талай. Айтиш мумкинки, ўтган йил мобайнида давом қилган «Матншунослик муаммолари»га бағишланган баҳсимиз бир қадар чўзилди, орада узилишлар бўлди. Мумтоз адабиётимиз билимдонларини бу мунозарага тўлиқ жалб этолмадик. Ўрни келганда айтиш жоиз, баҳснинг кенгроқ кўлам касб этишида адабиётшунос олимларимизнинг ташаббуси, хайрихоҳликлари ҳам жуда зарур эди. Афсуски, шу нарса бўлмади (балки улар ўзларини «аяш»ни афзал кўришгандир). Адабий танқид соҳасида эса янги, ёш бир тўлқинга, муросасиз, холис таҳлилга қобил кучларга доимий эҳтиёж сездик. Фикр юритишга эринмайдиган, адабиёт қадрини баланд тутадиган фаол ёшларни «ишлата билиш», устоз мунаққидларнинг тажрибаларидан янада унумли фойдаланиш лозим кўринади. Айрим рукнларимизнинг мунтазамлигини таъминлай олмадик. Чунончи, «Таржима — юксак санъат» рукни, айниқса, «Жаҳон адабиёти» журнали чиқа бошлагани боис, жуда фаоллашиши зарур. Бугунги кунда таржимашуносликнинг аҳволини қониқарли, деб бўлмайди. Таржима асарлар таҳлилига доир мақолалар тахчиллигини сезиб турибмиз. «Жаҳон адабиёти» журналининг фаоллиги олдимизга яна бир вазифани қўймоқда: эндиликда чет эл адабиётшунослиги соҳаси газетамиз фаолиятининг доимий эътиборида туриши керак...

Хуллас, Янги йил масъулияти ҳаммамиздан ўтган йилдагидан кўра икки карра ортиқ куч билан меҳнат қилишни талаб этиб турибди. Ҳар қандай меҳнат ҳамкорликка таянилганда баракали, самарали бўлади. Газета мазмун-мундарижасининг бой бўлиши Сиз азиз мухлислар, ҳурматли олимларимиз, тиниб-тинчимас ёш тадқиқотчилар, ижод аҳлининг фаолликларига боғлиқ.

Газетамизнинг Янги йилдаги илк сонидан жой олган турли жанр ва мазмундаги материаллар алоҳида эътибор билан сараланди. Жумладан, Танқид ва Адабиётшунослик саҳифасидаги чиқишлар ҳам. Биз анъаналаримизга содиқ қолиб, яна бир янги рукн очдик. Мана, қайғу ва севинч, йўқотиш ва бахт билан йўғрилган XX аср якун топаётир. Ўтган аср адабиётимиз тақдирида қандай кечди ва келаётган янги XXI юз йилликда сўз санъатининг мавқеи, обрў-эътибори қандай бўлади? Ватан адабиётининг тарихи ва келажагига боғлиқ адабий ўйлар, мулоҳазалар, дейлик, башоратлар ана шу янги рукн остида бериб борилади. Рукнни адабиётшунос олим Сувон Мели бошлаб берди.

Истеъдодли ёзувчи Набижон Боқийнинг кўнглидан кечган ҳис-туйғулари байрамона кайфиятингизга вазмин кўтаринкилик, ҳазин бир севинч бағишлайди. Улкан ишга бел боғлаган ижодкорнинг ғайрати сизга ҳам юқса ажабмас. Ёш тадқиқотчи Назира Тошпўлатова изланишлари марказига асосан газетамиз материалларини олган. Унинг самимий мулоҳазалари, жозиб хулосалари сизда фикр уйғотишга ишондик.

Биз газетамизнинг барча мухлис ва муаллифларини Янги йил билан қутлаймиз! Биз доимо сиз билан. Яратганнинг ўзи ишларимизга ривож берсин.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ

Набижон БОҚИЙ

ГУЛЮЗНИНГ ЮЗЛАРИ

ёхуд кўнгилдаги кечинмалар

Бир дарахтдан яна бир япроқ узилди. Бир япроқ манзилга етди, хазон бўлди. Ҳадемай янги куртак ниш уради. Илло, умр дарахти қовжираб, қуриб қолмайди. Фақат Наврўзи оламга қадар тин олади. Ўшанда ҳақиқий баҳор бошланажак... Унгача чилладан чиқиб оламиз, қаҳратон ортда қолади. Сочлари елкаларида чулғанган аёлимиз эса ҳовлимизни супуради, кўчамизга сув сепади, лекин интиқ кўнглимизни чангитиб юборади... Майли, бу кунлар ҳам ўтар-кетар, деганлар Соҳибқирон бобомиз. Албатта, бу кунлар ҳам ўтиб кетади — фано мулкининг фуқароси бўлиб қолади... Ҳожим, баҳоргача сабр даркор! Ўшанда ғўрадан ҳолво битади.

Булар — кўнгилдаги кечинмалар, ўйларим. Ўйлар осмондан тушадими? Арши аълодан тушадими? Эҳтимол, уёқдан ҳам тушар. Тўғрироғи, уёқдан кўнгилга нури ҳидоят ёғилади. Кўнгилдаги кечинмалар эса рўйи заминнинг «жаннатдан қувилган» ўгай болаларига ўхшайди. Одам Ота билан Момо Ҳаводан андоза олган кечинмаларим, кечиринглар, энди биз бегонамиз. Йўлимиз айро тушди: кўнгил арши аълога талпинаётир, сизлар саробўстон султони бўлингиз. Энди биз бирбиримизнинг туморимизни ҳидлаб кўрмаймиз, фақат сиртидаги битик асло хаёл кўзгусидан ўчмайди: «ОЛЛОҲ». Сизга Оллоҳ мададкор бўлсин, кечинмаларим!

Туркистон, Оллоҳ биз билан-дир! Туркистон фарзандлари, огоҳ бўлинг, Оллоҳ сиз билан-дир!

«Ҳар қисматга ҳар кимнинг даврони сабаб бўлгай».

Булар — кўнгилдаги қоралама. Янги китоб. Номи — «ФИТРАТ». Навоий бобомизнинг асарлари учун тузилган мухтасар луғатда «фитрат»га «вақт, икки пайғамбар орасидаги вақт», деб таъриф берилибди. Албатта, бошқа маънолари ҳам бор, лекин «қисқача луғат»га сиғмаган. Қолипга сиғмаганини ўзимиз топамиз. Ҳозирча шуниси кифоя... Ном ҳақида гап кетаётган эди. Қораламанинг иккинчи номи ҳам бор. «ЖИҲОД» деб қўйдим. Янглишмасам, ҳазрати пайғамбаримиз Бадр жангидан қайтаётганларида: «Энди жиҳоди акбар бошланади — бу НАФСга қарши жиҳоддир!» деган эканлар. Яъни, инсоннинг маънавий ва моддий эҳтиёжларини жиловлашга йўналтирилган жиҳод — баайни нафсга қарши жиҳоддир. Шунчаки жиҳод эмас, жиҳоди акбар — улуғ жиҳод... Журъат бўлса, жасорат бўлса, ақл-идрок бўлса, ғанимни енгиш мумкин. Бироқ киши ўзининг нафсини енгиши учун санаб кўрсатилган фазилатлар камлик қилмасмикан? Чамаси, камлик қилади. Нима(лар) етишмайди?.. Узр, ҳозирча бу саволга аниқ жавоб йўқ эмас, бор. Лекин дастурхонга қўядиган даражада ҳил-ҳил бўлиб пишмаган, андак хомроқ (биз, ахир, хомаки нусха тўғрисида сўз юритяпмиз).

Мавзу кўпчиликка таниш. Қатли ом даври. Мундоқ қараганда, «Қатлнома»нинг бадиий талқини бўлади. Таҳлил. Тафтиш. Қайта идрок. Яна нима десам экан?.. Хуллас, тўлақонли асар бўлиши керак. Ҳажми хийла салмоқли — ёстиқдек бўлмаса-да, икки-уч яшар болакай кўтарса, мувозанатини йўқотиб, ўмбалоқ ошиб кетадиган даражада вазмин бўлади.

XX асрнинг 30-йилларида маҳв этилган улуғларимиз тўғрисида кўп ўйлайман. Уларга қандай айблар қўйилганини ҳам, ўша айбларнинг қайсилари сохтаю қайсилари тўғри эканини ҳам биламан. Бироқ «НЕГА?» деган саволга ҳамон тугал жавоб топганим йўқ. Шу пайтгача топилган жавоблар, албатта, «қониқарли» бўлиши мумкин. Аммо тугал эмас. Ахир, айнан ўша инсонлар қатл қилинмаслиги мумкин эди-ку?!. Мен Абдулла Қодирийни, Абдурауф Фитратни, Абдулҳамид Чўлпонни, Усмон Носирни, (қисман) Ботуни назарда тутяпман. Шўро ҳукуматига улар даражасида хавф солган «Халқ душманлари» бошқа республикаларда, айтайлик, Россияда истисно тариқасида бўлса ҳам омон қолганлар-ку?! Булгаков, Зошченко, Пастернак, Ахматова...

«Ҳар қисматга ҳар кимнинг даврони сабаб бўлгай».

Ижтимоий тузум бизнинг улуғларимизни сиғдирмади: улуғларимиз тузумдан, тузум эса улуғларимиздан юз ўгирди. Тузум ва Шахс бир-бирига бегона эди. Шундоқ бўлсин ҳам, лекин бегоналар ёнма-ён яшаши мумкин эмасми?

Бошқалар мослашди, деб эътироз билдирасиз. Билиб турибман. Кечиргайлар, боя номлари зикр этилган адиблар асло мослашмаган эди (тўғри, Анна Ахматова турмада ётган ўғлини озод қилиш мақсадида бир туркум шеърларини Иосиф Сталинга бағишлайди, аммо ўша «бағишлов» ҳам ништардан иборат бўлади — шу боис Ахматованинг ўғли «халқлар отаси» томонидан маҳф этилмайди; яъни шоира «қовун тушириб» қўяди — у мослаша олмайди). Хўш, аслида, нима бўлган эди? Фожианинг сабаби фақат нобоп ижтимоий тузумга бориб тақаладими?

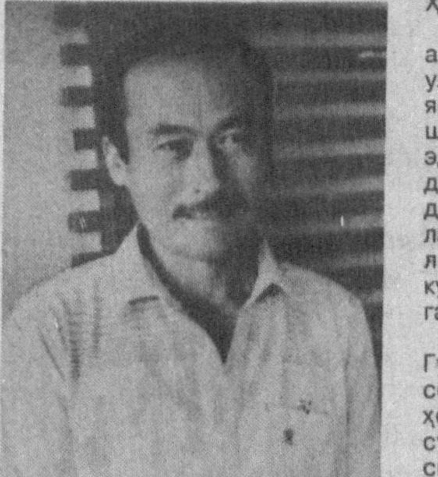

Биз қаттол тузумдан қутилдик, Истиқлолга эришдик. Энди ўша тузумни холис таҳлил қилиш имкониятига эгамиз. Назаримда, бунинг учун тарихий ҳужжатлару улуғ адибларимиз ёзиб қолдирган асарларни титкилаш камлик қилади. Биз энди ўша даврдаги инсоний муносабатларни ҳам ўрганишимиз, «ит қаерга кўмилгани»ни ўша муносабатлардан қидиришимиз керак.

Менинг уйим — менинг қўрғоним, дейдилар. Бутун дунёда хусусий мулк доимо муқаддас ҳисобланган. Шўро даврида эса хусусий мулк мусодара қилинди. Аммо шахсий мулк бор эди. Демак, «қўрғон» маълум маънода бутун қолди. Ичидаги одамлари қолди: эр Шўро даврида ҳам эр эди, хотин — хотин, фарзанд — фарзанд, дўст — дўст, душман — душман, инсоф — инсоф ва ҳоказо.

Қодирий қўрғонда истиқомат қилар эди. 1926 йили «Муштум» журналида эълон қилинган «Йиғинди гаплар» ҳажвиясидан сўнг, ижтимоий ҳаётга фаол аралашмай қўяди. Кўнгли совийди, кўп нарсадан ҳафсаласи пир бўлади. Ҳақиқатан ҳам, ижтимоий ҳаётга фаол аралашмагани учунми, Қодирий маслакдошларидан энг кейин — 1937 йилнинг 31 декабр куни ҳибсга олинади. Чўлпон, Фитрат, Усмон Носирлар эса ўша йилнинг ўрталарида турмага тиқиладилар. Демоқчимизки, агар 1937 йилнинг энг охирги куни Қодирий ҳибсга олинмаганда борми, янги йилда жаллодларнинг эсига ҳам келмаслиги мумкин эди. Чунки марказдан «Бўлди қилинглар!» деган кўрсатма келади. Бироқ тасодифий зарурият рўй беради, зарурий тасодиф содир бўлмайди.

«Ҳар қисматга ҳар кимнинг даврони сабаб бўлгай».

Ёзилажак асар марказида Қодирий эмас, шартли равишда Фитрат туради. Чунки Фитратнинг «қўрғони» йўқ эди, унинг суюкли ёри ким биландир қочиб кетади. Қўрғон деворининг бир томони ўпирилиб тушади. Ёв айнан шу томондан бостириб киради.

Чўлпоннинг қўрғони ҳам омонат эди.

Усмон Носир бўлса, умуман уйланмаган эди.

Ёв уларнинг нозик жойларини, истеҳкомнинг ҳимоясиз нуқталарини жуда яхши биларди. Ҳужум шу томондан бўлади.

Боз устига, улар адиб эди, аллома эди. Энг даҳшатлиси — улар одамларга ишонарди! Энг яқин дўстлари палидлик қилишини хаёлга ҳам келтирмас эди. Агар саркарда бўлганларидами, ҳамма-ҳаммасини олдиндан ҳисобга олиб, ҳимоя чораларини режалаштириб қўярдилар... Суюкли ёр дардида куйиб кул бўлган шоир юрагига «тактик ўйинлар» сиғармиди!

Фитрат Гулюзни ўйларди, Гулюзнинг юзларини ўйларди; сочлари елкаларида чулғанган ҳолда ҳовли супуриб, кўчага сув сепиб юрган келинчакни сира-сира унута олмасди. Наҳот, наҳотки, дерди-ю, меҳробда осиғлик турган туморни қўлига олиб ҳидлаб кўрарди, юзларига, кўзларига суртарди. «ОЛЛОҲ» деб ёзилган лавҳа кўзёшлари орасидан ғира-шира кўринардию: «Оллоҳ Сизга мададкор бўлсин!» деб пичирларди. «Сўнг: «Туркистон, Оллоҳ биз билан-дир!» дерди хўрсиниб. Шаҳид кетган устози Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг сиймоси кўз ўнгида жонланарди. Ул зоти шариф: «Туркистон фарзандлари, огоҳ бўлинг, Оллоҳ сиз билан-дир!» дерди ўктам товушда. Фитратнинг кўзларидан шашқатор ёшлар оқарди. У товушини чиқармасдан, энтикиб-энтикиб, тўлиб-тўлиб, елкаларини силкитиб-силкитиб йиғларди...

Ўшанда ҳам қаҳратон эди, қиш чилласи эди. Наврўзи оламгача ҳали анча бор эди. Дарахтлар қип-яланғоч, куртакдан нишона ҳам йўқ эди.

Умр дарахтининг илдизига болта урилган эди... Бир минг тўққиз юзу ўттиз еттинчи милодий йил худди шундай бошланади. Янги йилда ёзмоққа ният қилганим роман шу ҳақда бўлади.

КЕЧА ВА БУГУННИНГ САБОҚЛАРИ

Истиқлол адабиёти: етакчи тамойиллар

Мамлакатимиз мустақил бўлгандан бери ўтган вақт мобайнида адабиёт ва адабий жараёндаги ўзгаришлар хусусида матбуотда муттасил давом этаётган баҳс-мунозараларни кузатиш асносида амин бўламизки, янги аср ўзбек адабиёти — Истиқлол адабиёти ўзига хос тарзда шаклланмоқда.

Истиқлол адабиёти ҳақида фикрлаганда XX аср сўнгида адабиётдаги бурилиш, ўзгаришлар тасодифми ёки заруратми, эскича тамойилларни инкор қилиш, содир бўлажак янгиликка умидворлик фақат ўзбек адабиётига хосми, деган саволлар туғилади.

Адабиётнинг мавжудлиги, фаолияти ҳар доим ҳам давр ва тузум билан ҳамоҳанг бўлавермайди. Агар адабиётдаги бурилишни ҳодиса сифатида олиб қарайдиган бўлсак, демак, у тасодифдан кўра заруратдир, деган хулосага келамиз. Бундай ўзгаришни шароит етиштириб беради. 70—90-йилларда адабий жараёнга янгича руҳдаги ўзига хос бир оқимнинг кириб келиши бир қатор истеъдодли ижодкорлар кашф этди. [illegible] фарқ қила бошлади, биз уларни янги адабиётдан дарак берувчи қалдирғочлар тимсолида кўрамиз. «70-йиллар шоирлари, — деб ёзади мунаққид Раҳимжон Раҳмат, — тоталитаризм тазйиқи оқибатида миллатимиз онгини ишғол қилган «биз»ни мағлуб этиб, онгнинг ҳақиқий эгаси «мен»нинг мавқеини тиклаш учун курашдилар».

Демак, истиқлол адабиётининг дастлабки намуналари, адабий жараён, ижодкорлар руҳиятидаги ўзгаришлар мустақилликка эришгунга қадар мавжуд эди. Мамлакатимизнинг озод бўлгани эса ижодкорга чин маънодаги эркинликни берди. Биз буни ҳозирги ўзбек адабиётида юзага келаётган янгиликлар, мавзулар кўламининг кенгайганлиги ва услубларнинг ранг-баранглиги тобора ортиб бораётганида кўришимиз мумкин.

Умуман, анъанавий бир қолипдаги шўролар адабиётини инкор қилиш ва яратилажак янги адабиётга умидворлик кайфияти нафақат бизда, балки бошқа халқлар адабиётида ҳам мавжуд эди. Рус ёзувчиси Е. Добренко шундай ёзади: «Аср сўнгида ҳамма эски адабиётни- [illegible] Маданият, шу жумладан, адабиёт ҳам умуммиллийликдан ва космополитизмдан халос бўлсагина эркиндир». Италиян ёзувчиси Эзра Паунд адабиётнинг ҳаётдаги фаолиятини шундай изоҳлайди: «Адабиётнинг вазифаси ҳар қандай шароитда ҳеч нарсага қарамасдан инсониятдаги яшаш иштиёқини кўрсатиб бериш билан чегараланади». Адабий жараёндаги янгиликларни ҳар ким ўзича талқин қилишини яна бошқа мисолларда ҳам кўришимиз мумкин. Лекин юқоридаги мисолларнинг ўзи фикримизга далил бўла олади, деб ўйлаймиз.

Истиқлол адабиётининг қандай бўлиши кераклиги ҳақида бошланган баҳс 1993—1995-йиллар орасида бир оз сусайган бўлса-да, сўнги уч йил ичида яна шиддатли тус олди. Бу жараённи «Ўзбекистон адабиёти [illegible] роқ ташкил этилган «Жараён» рукнидаги ёшларнинг эркин чиқишлари бугунги танқид ва адабиётшуносликнинг долзарб муаммоларини ҳал этишда муҳим аҳамиятга эгадир. Баҳсларда ҳозирги ижодий жараёнда юзага келган турли хил жанрларга хос бадиий асарларни қандай тамойилларга асосланиб таҳлил қилишдан тортиб, адабиётнинг бош мезони нима бўлиш кераклиги, матндаги шакл ва мазмун уйғунлиги масалаларига аниқлик киритиш имкон қадар ёритилди. Унда ёш ижодкорлар ва мунаққидлар фаол иштирок этдилар. Буни Умарали Норматов шундай изоҳлайди: «Аввалида «Баҳс»ни янгиликка чанқоқ ёшлар давом эттирди, тажрибали устозлар, мунаққидлар сукут сақлаб турдилар, очиғи, улар бунақа кутилмаган, кескин «жанглар»га [illegible] ни умумжаҳон адабий меъёрларидан келиб чиқиб бунёд этилишида муҳим аҳамият касб этади.

«Баҳс» ва «Жараён» рукнлари остида эълон қилинган мақолаларни кўздан кечирар эканмиз, уларнинг мазмуни ва салмоғи баландлигининг гувоҳи бўламиз. Таниқли адабиётшунос устоз олимлар О. Шарафиддиновнинг «Инсон йўл излайди» У. Норматовнинг «Адабиёт жараёнидаги ғаройиб робиталар», «Тафаккурнинг тозариши», «Баҳс» баҳсга чорлайди», Норбой Худойбергановнинг «Сирлар кўпу, сабоқларчи?», «Ижодий фикрлаш мевалари», «Ёмби бору, аммо?», «Танқиддан тонамизми?», Н. Каримовнинг «Замин ва замон», Ҳ. Абдусаматовнинг «Янги замон ва янги адабиёт» мақолалари қаторида бугунги адабий жараёнда уларнинг кескин ва [illegible]

палларида шундай бўлиши табиий ва зарурий ҳолдир».

Дарҳақиқат, баҳс-мунозараларда ёшларнинг фаол иштирок этишлари улар дунёқарашидаги, тафаккуридаги ўзгаришлар нафақат ўзбек адабиёти, балки жаҳон адабиётидаги ҳодисалар ва янгиликларни қабул қилишларида, ҳар қандай масалаларга ўз муносабатларини билдиришларида, шу асnoда истиқлол адабиёти-қидни соғинмадингми?», У. Абдулваҳобнинг «Янги манзил — Инсон», «Замонавийлик ва таг қатлам», Р. Раҳматнинг «Сифат даражалари», «Кўнгилсиз инсон ижодкорми?», С. Мелининг «Бу майдон ёхуд бадиийлик қонуни», «Танқидчилигимизнинг келажаги яхши бўлишига умид бор», А. Улуғовнинг «Сўзга муносабат», А. Ёқубнинг «Омма адабиёти», «Архив мулкига айланди» каби мақолаларида Истиқлол адабиётининг келажаги ижоддаги бадиий сўзнинг мислсиз қадру қиммати, инсон руҳиятидаги чексизликларни ва зиддиятларни очиб беришда, мустақиллик руҳи билан йўғрилган ижодий эркинлик ҳақидаги турли хил қарашлар ўз ифодасини топган. Биз мақолаларнинг ҳар бирига тўхталиб ўтиш имконияти йўқлиги туфайли мазмуни ва моҳияти яқинлигига қараб уларни муайян туркумларга ажратиб олдикки, бу ишимизга аниқлик киритади, деб ўйлаймиз.

Маълумки, адабиётда умуминсонийлик тамойили етакчи ўринни эгаллайди. Шу боис янги аср адабиёти ҳам инсонни тушуниш, унинг руҳий дунёси, қалб кечинмалари, ақлий фаолияти, турмуш тарзи, орзу-умидларини бадиий ифодалаш адабиёти бўлади. Бир гуруҳ муаллифлар ўз мақолаларида истиқлол адабиётида инсон жумбоғини, унинг сир-синоати, мураккабликлари, муқаддаслиги ва нотавонлиги, олижаноблиги ва худбинлиги, гуноҳи ва савобини бадиий образлар орқали ёритишни илгари суради. У. Норматовнинг «Гўзал инсон мадҳи», М. Қаршибойнинг «Ҳақ гапнинг ўзи кифоя эмас» мақолаларини бунга мисол қилиш мумкин. Ҳозирги адабий жараёнда ўз фикр-мулоҳазалари билан қатнашаётган муаллифлар, У. Абдулваҳоб ибораси билан айтганда, «гўё бир манзилга турли йўллардан келаётган кишиларни эслатади, манзил эса — Инсон». Инсон жумбоғи [illegible] Истиқлол адабиётида яна бир муҳим тамойил — бадиийликдир. Чунки инсоннинг теран маънавий олами бадиий образлар орқали ўз аксини топади. Биз юқорида адабиётимизда Сўзга, бадиий Сўзга муносабат ўзгарганлигини таъкидлаган эдик. Баҳсда иштирок этганларнинг аксарияти бадиийликнинг етакчи тамойил сифатида муҳим ўрин эгаллашини асослашга ҳаракат қилишган. Бу ўринда Я. Қосимнинг «Эркин ижод ва ижод эркинлиги». Ж. Эшонқулнинг «Оммавийлик мезон эмас» каби мақолаларини алоҳида таъкидлаш жоиз. «Дунёда аввал ҳам, ҳозир ҳам минглаб асарлар ёзилади, китоблар кашф этилади. Лекин фақат бир қисмигина яшаб қолади. Демак, яратилажак адабий асарларни бешафқат саралайдиган бир куч, қонун бор. У ҳеч кимга бўйсунмайди, на шоҳга, на гадога. Бу — бадиийлик қонунидир», деб ёзади С. Мели.

Истиқлол адабиёти тамойиллари ҳақида гапирар эканмиз, унда миллийлик ҳам муҳим мезон эканлигини унутмаслигимиз керак. Зеро, бадиийлик фақат миллий шаклда воқе бўлади. Айниқса, адабиётимиз келажакда жаҳон миқёсига чиқиб, ўз ўрнини топганда ҳам миллий ўзига хосликни инкор этмайди. О. Шарафиддиновнинг «20—30-йиллар жадид адабиёти», Р. Раҳматнинг «Хазина», Б. Рўзимуҳаммаднинг «Уйғониш фасли» каби мақолаларда адабиётнинг миллийлиги ҳақидаги ўзига хос қарашларни кузатиш мумкин.

Баҳс-мунозараларда, шунингдек, мустақиллик адабиётида тарихийлик, халқчиллик, мафкуравийлик тамойиллари ҳам ўз аксини топиши ҳақида фикрлар билдирилган. Бундан ташқари, адабиётда янгиликдан секин-аста аниқ тамойилга айланиб бораётган абсурд адабиётига хос талқинларнинг пайдо бўлиши қизғин ,тортишувларга сабаб бўлмоқда. Биров бунга XX аср ғарб адабиётининг таъсири, деб қараса, бошқа биров янгилик сифатида ғарб адабиётига тақлид, демоқда; яна кимдир бу тамойил адабиётимиз учун янгилик эмаслигини, бу кўринишлар мумтоз адабиётимиздан ўтган мерос, деб таъкидламоқда.

Истиқлол адабиёти ҳақидаги тасаввурларни ойдинлаштиришда газетадаги давра суҳбатла- [illegible] бўлсин, ўзларининг эркин қарашлари билан умумий муаммога аниқлик киритишда, турфа хил фикрларга муайян бир хулоса ясашда аҳамияти каттадир. «Кетган ва келган шеър» давра суҳбатида шеъриятдаги янги талқинлар хусусида сўз борса, «Истиқлол очаётган йўллар» давра суҳбатида адабиётдаги ўзгаришлар тилга олинади. Бундай давра суҳбатлари адабий жараён равнақига катта таъсир кўрсатиши табиийдир.

Биз матбуотда, хусусан, севимли газетамиз «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да Истиқлол адабиёти ҳақидаги қизғин мунозарали чиқишларни тадқиқ қилиш асносида, «ҳар қандай янги адабий давр одатда халқ тарихининг янги босқичи билан бошланади. Ана шу даврда янги истеъдод соҳиби ё соҳиблари майдонга келади» (Н. Каримов), деган фикрга амин бўлдик.

Айни пайтда, газетада ўртамиёна шеърий тўпламлар ва кейинги йилларда ижоди билан эътиборга тушмаган баъзи ижодкорлар ҳақида мақтовдан иборат мақолалар ҳам пайдо бўлиб қолади. Бизнинг бундай чиқишлардан кўнглимиз тўлмаган томони шундаки, уларда на таҳлил, тадқиқ бор ва на ижодкорнинг бугунги адабий жараёндаги ўрни, бадиий ижодга олиб кирган янгилигига холис баҳо берилади. Газетада адабий жараённи яхлит олиб, теран таҳлил этган, ёшлар шеърияти, насрида юз кўрсатаётган изланишлар тўғрисидаги мақолалар тез-тез бериб борилса. Албатта, бугунги кунда чоп этилаётган китобларнинг ҳар қайсисига тақриз беришга газетада имкон йўқ. Бироқ эътиборга лойиқ асарларни жамоатчилик назарига тушириш, менимча, газетанинг иши-ку.

Хуллас, асримиз сўнгида янги аср бўсағасида адабий ҳаётдаги янгиликлар, улар атрофидаги мунозаралар, бирбирини тасдиқловчи ёки инкор қилувчи қарашларнинг бўлиши табиий ҳол ва айни пайтда соғлом тарихий-маданий жараёндир. Зеро, янги аср адабиёти қандай бўлиши ўтмиш ва бугуннинг сабоқлари билан белгиланади.

Назира ТОШПЎЛАТОВА,
ТошДУ аспиранти

Ҳалима ХУДОЙБЕРДИЕВА,
Ўзбекистон халқ шоири

СЕН БИР ҚУЧОҚ ГУЛСАН, КЎКСИНГНИ КЎТАР

ЕРИНГ БУ...

Ер айтармиш «кўзинг ерга олма», —деб,
Тағин «ерга белисанд кўз солма», — деб,
Туриб тур деб, юриб тур деб, ўлма деб,
Товонингни ўпадиган еринг — бу!

Майдон бу. Кўпкари тортор отингни,
Мункиб кетсанг Худога айт додингни.
Хавф-хатарга қўйиб тинч ҳаётингни
Не улоқлар чопадиган еринг — бу!

Дўсти азиз, шодумон бўл, бўлма хор,
Дорбоз бўлгин, ер ҳам асли симу, дор.
Худо олса йўқотгайсан зору-зор,
Худо берса топадиган еринг — бу!

Аслида шу ердан бошқа нима нақд,
Омонат-ку қолган барчаси бешак.
Тик чоғларинг бериб дармон, бериб шаҳд,
Йиқилганда ёпадиган еринг — бу!

ҲАЙФ

Эссиз, зилол дарёлар,
Биз қониб ичмасак ҳайф.
Эссиз, мовий ҳаволар,
Қуш бўлиб учмасак, ҳайф.

Ирмоқ пастлаб, қиялаб,
Кетса баланд тоғ, эссиз!
Кўрмай ўтса биялар
Учқур арғумоқ эссиз!

Аёл — олов, аёл — гул
Сочлар — арслоний ёллар,
Ишқда ёнмай бўлса кул
Ҳайф-ей, олов аёллар!

Дунёсига ўт кетсин
Дунёсига эртак ҳайф.
Унда кўнгли аёлсиз
Кетаётган эркак ҳайф!

ЎЗИН ТОПМОҚ ИСТАГАН...

Мусулмонмиз.
Ҳар инсон
Инсон тарафга юрсин.
Бири-бирига пешвоз
Имкон тарафга юрсин.
Аросат саҳросида
Саросар қолмасинлар,
Ё таназзул, ё эса
Шавқ, шон тарафга юрсин!

Дунёни ҳалол ёққа
Бир қадам жилмоғига
Инонсанг, юз қурбон бер,
Юз малҳам бер, доғига.
Инонса, бир ҳамлада
Қайта тирилмоғига
Сира иккиланмасдан,
Қурбон тарафга юрсин!

Талотўп дунё ичра
Тўзим топмоқ истаган,
Минг ўлгонни оралаб
Бир чин топмоқ истаган,
Томирларида юрган
Сўзин топмоқ истаган,
Ўзин топмоқ истаган,
ҚУРЪОН тарафга юрсин!
Мусулмонмиз,
Ҳар инсон
Инсон тарафга юрсин.

ИНОНИШ

Энди ҳайқир,
Энди ҳайқир, ун зўридан
Дарёларинг тошиб келсин,
Маййитлар чиқиб гўридан
Озод, қучоқлашиб келсин.

Энди ҳайқир, азон олам,
Туркий дунё қамровини.
Эгик, бағри сўзон олсин
Ердан узиб ўмровини.

Ҳайқир, ўзбек ўздек ўлсин,
Ётлик унут. Чўкмайлик тиз.
Ғолиб наррашерлик келсин,
Мотлик кетсин, қолдирмай из.

Ҳайқир, ҳайқиригин ўзгай
Бу — наъра ширин, бол ахир.
Пайғамбарни ҳам эмизган
Мушфиқ, мунис аёл ахир!

Ҳайқир, олдинг эркин тахтни,
Келар бахту барор яна.
Мусулмонга Муҳаммадни
Берган Оллоҳ берар яна.

Энди ҳайқир!

МУЛГИБ, МУЛГИБ УЗУН КЕЧАЛАР...

Дунёнинг бор заҳру-заққумин
Битта қўймай тотганим — онам.
Озгин елка, ёнбошларига
Кўрпачалар ботганим — онам.

Ҳалимажоним келади-ку деб
Кўзи йўлда кўкарган қушим.
Муштдеккина жуссаси билан
Ғусса тоғин кўтарган қушим.

Оқ сочларин ювиб тарасам
Сочларидай узайганим-а,
Туриб, юриб кетмоқ бўласиз
Чарх урғани, безанганими?

Босмай қўйган оёқларини
Қаттиқ ерни қайириб бостир.
Ёзмай қўйган қанотларини
Қодир Худо, бир марта ёздир!

Усиз ҳувиллайди кўчалар,
Кўзларимда мангу қолар жим.
Мулгиб-мулгиб узун кечалар
Оёқларин уқалашларим...

ТЎРТЛИКЛАР

Дунё ғофил, ундан кўп, иш ўтмоқда,
Кимдан кўклам, кимдан қор, қиш ўтмоқда.
Қарқара найлигин ўзи ҳам билмай
Гуркираган не-не қамиш ўтмоқда.

* * *

Сиз десам тилимга қанд, бол келармиш,
Хизматимга қуёш, шам лол келармиш,
Сочингиз бўйидан юборгайсиз ёр,
Сиз соридан бизга шамол келармиш.

* * *

Бир бағри бутунга ҳам харидор бор.
Дил, ярим, тутунга ҳам харидор бор,
Сен бир қучоқ гулсан, кўксингни кўтар,
Бир қучоқ ўтинга ҳам харидор бор.

* * *

Сенсиз ҳам дунёни дўстим, кўрамен,
Фақат мағзин эмас пўстин кўрамен.
Сенсиз бу дунёни кўрганим қурсин,
Сенсиз уни остин-устин кўрамен.

* * *

Гарчанд кўзимни кўзлаб бало, хато ўтирар,
Гирдимга йўлайолмас, чангга бота ўтирар.
Менга бало тегмайди, чунки гирдимни
зирҳлаб,
Яссавий пир, Нақшбанд, Занги ота ўтирар.

КУТЛИБЕКА

Мен Сизни Хумодан
тушган патим, дей,
Нозларим кўтаргич заранг қатим,
дей,
Дил дарзимни тиккан тилло қатим
дей,
Келинг, жон, бир тоза суҳбат
қуроли.

Жаннат бўйин тўккан жамбилим,
денг сиз,
Сайраб-сайраб ўпган булбулим,
денг сиз,

ҚУВОНАМАН, ХАЛҚИМ, БАХТИНГДАН

ОЗОД ЎЗБЕКИСТОН

Озод Ўзбекистон, Озод ўзбеклар,
Айтсам, ҳар товшимдан
сачраб чиқар чўғ.
Ҳар товши кўксимда Тангри тоғ
тиклар,
Дунёда бундан-да гўзал унвон йўқ.

Фақат шу унвон деб куйса бўлади,
Фақат шу арзийди одам жонига.
Байроқ каби қадаб қўйса бўлади
Фақат шу унвонни юрак ёнига.

Кўз ёш билан келар ҳақиқий шодлик,
Йиғлаб қувонаман, халқим бахтингдан.
Гўрўғли кўринар ҳар битта отлиқ,
Куёши излайман тола ёқтингдан1.

Эркнинг жон сувидан ҳовучлаб олиб,
Ҳар битта ўзбекка сепгим келади.
Ўзбеклигим учун ўзгалар қолиб,
Ҳатто ўзимни ҳам ўпгим келади.

Ҳур миллат нишонда туради мудом,
Уйғоқ бўлмоғи шарт ичи ҳам тоши.
Кўзимни очиқ тут, э, қодир Худо,
Қувончдан айланиб қолмасин бошим.

Озод Ўзбекистон, озод ўзбеклар,
Ҳар товши бир шунқор —
ушлаб турар туғ.
Шунқорим, туғининг баландроқ тикла,
Дунёда бундан-да улуғ унвон йўқ.

КЕЛИНГ, ЖОН...

Ўртамизга ёқиб умид шамини,
Таскин билан бутлаб дунё камини,
Ишқ билан қайтариб ғусса дамини,
Келинг, жон, бир тоза суҳбат қуроли.

1. Ёқти —ёруғлик.

Тиззамга тиз чўккан сунбулим
денгизсиз,
Келинг, жон, бир тоза суҳбат
қуроли.
Ором қўрғонимнинг синчисиз,
дей мен,
Мулкимнинг сотилмас ганжисиз,
дей мен,
Чайқалгич уммоним тинчимсиз,
дей мен
Келинг, жон, бир тоза суҳбат
қуроли.

Лабларида ғунча ундиргувчим, денг,
Ғам чериги босса синдиргувчим,
денг.
Ялиниб, амрига қўндиргувчим, денг.
Келинг, жон бир тоза суҳбат
қуроли.

Кўнглимиз ойларда, довуш
найдадир,
Бугунги бу жунун эрта қайдадир,
Ҳар на дарёлари Ишқдан майдадир,
Келинг, жон, бир тоза суҳбат
қуроли.

***

Сўзим етти ўлчаб, бир қийдим,
Қўлларимга гулдаста тутиб,
Эгнимга ҳам гуллибос кийдим,

Гулга ўхшаб кўриндим энди,
Атрофимда «шит-шит»лаб юрган
Гумонларнинг шарпаси тинди.

Бизлар кўпмиз. Ой — кумуш ҳуққа,
Шивирлаймиз Унга. Ва яна.
Шивирлаймиз юрак — қудуққа.

«САЙЛАНМА»

«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг бош таҳририяти яқинда Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Алининг бир жилдлик «Сайланма» асарларини босмадан чиқарди. Адибнинг шеърий ижодидан намуналар жамланган ушбу китобга шеърлар, шеърий туркумлар, достонлар, таржималар ва «Боқий дунё» шеърий романи киритилган.

Оҳ десам, оғзимдан сачрайди учқун,
Ер ила самони дуд босгай бутун.
Лекин юрт тақдирин ўйлабон бугун
Тилин тиядирган мен ўзим, ўзим...

деб дадил ёзган эди шоир бундан чорак аср муқаддам «Эътироф» номли шеърида. Китобга киритилган асарлар тўққиз бўлимга бўлинган. Болалик ва муҳаббат, Ватан меҳри, она тарих, Ҳиндистон ва Америка таассуротлари — шеърларининг мавзуларидандир. «Машраб» достонини шоир 1966 йилда ёзди, унда исёнкор шоир сиймосини яратди. «Гумбаздаги нур» достони эса (1967) адабиётимизда Амир Темур мавзуида яратилган илк асарлар сирасига киради. Айтиш керакки, шоир тоталитар тузум шароитида Амир Темурнинг тарих олдидаги буюк ролини тўғри англаб, холис баҳо бера олди. Амир Темурда «юрт аро, майдонлар аро нафосатни кўрмакка шай, гулдан нозик кўнгил яшаши»ни, Соҳибқироннинг бунёдкорлигини таърифлаб берди. Достоннинг бугун мактаб дарсликларида ўрганилиши ҳам бежиз эмас.

Доимий ҳамроҳ

«Боқий дунё» шеърий романи халқимизнинг озодлик йўлидаги курашлари таърифига қаратилган. Асарни ич-ичидан нурлантириб турган мавзу — Андижон ва Жиззах қўзғолони воқеаларидан олинди. Филология фанлари доктори, профессор Бегали Қосимов «Сайланма»га ёзган сўзбошисида «Боқий дунё» шеърий романи ҳақида мана бундай ёзади: «Муаллиф озодлик учун олиб борилган бу курашни мустақиллик билан чамбарчас боғлаб берди ва буни уч асосий қисмга, босқичга ажратиб, иккитасини ўша пайт учун — асар 1969—79 йилларда ёзилган — бир қадар ғайритабиийдек туюлган «Дукчи Эшон воқеаси» ва «1916 йил қўзғолони» қилиб белгилайди. Муҳаммад Али синчковлиги, воқеа-ҳодисаларни таҳлил қилиш салоҳияти билан миллий уйғониш тарихимизнинг бир қатор жонли ва ҳаққоний лавҳаларини ярата олди». Асарда Андижон қўзғолонининг раҳбари Дукчи Эшон адабиётимизда биринчи марта миллий озодлик кураши қаҳрамони сифатида талқин этилади.

«Сайланма»да, шунингдек, жаҳон мумтоз адабиёти намуналарини ҳам ўқиш мумкин. «Таржималардан намуналар» бўлимида «Ромаяна», «Маспошша» эпосларидан парчалар, Ҳоқоний Ширвоний, Жалолиддин Румий, Роберт Бёрнс, Жорж Гордан Байрон, Александр Пушкин ва Рабиндранат Тагор шеърлари Муҳаммад Али таржимасида берилган.

«Сайланма» атоқли шоиримиз ижодидан бир гулдаста сифатида қадрлидир. Ўн минг нусхада чиройли безакларда нашр этилган бу китобга Ҳ. Султонова муҳаррирлик қилган.

«САРБАДОРЛАР»

Ўн тўртинчи асрда бўлиб ўтган сарбадорлар ҳаракати тарихимизнинг ғоятда мумтоз ва эътиборли саҳифаларидан биридир. инсонларни тенгҳуқуқли, фуқаролари бахтли фозил жамоа, шаҳар бунёд этмакка бел боғлаган, одил подшони орзу қилган сарбадор ота-боболаримиз 1365—66 йиллар давомида Самарқандда ҳокимият туғини баланд кўтардилар. Пахта тозаловчилар маҳалласининг оқсоқоли Абу Бакр Калавий, камонмерган Хўрдак Бухорий, Самарқанд мадрасасининг илғор толиби илми Мавлонозода сингари оддий халқ вакиллари давлат бошига келдилар. Бу пайт, оламга машҳур бўлиб кетган Париж Коммунасига ҳали беш юз йил бор эди... Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Алининг Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилган «Сарбадорлар» романи ана шу қутлуғ мавзуга бағишланган.

Тарих ва озодлик, тарих ва бугун мавзуларига содиқ қолиб ижод қилиб келаётган адиб ота-боболаримиз жасоратини ёритиш ва шу орқали халқимизнинг буюклигини таърифлашни ўз олдига мақсад қилиб қўяди. Катта маърифий аҳамиятга эга бу асарни ўқиш мароқлидир. Маълумки, етмиш йил давомида тарихимиз бузилиб, кўп ҳолларда камситилиб талқин қилинди. Тарихчиларимиз бу ҳолни дарров тузатишга ожиздирлар. Шундай пайтда тарихимизнинг маълум бир даврлари ҳусусида кўпчилик ўқиши мумкин бўлган бадиий асарнинг дунёга келиши олқишларга сазовор бир ишдир. «Романда Амир Темур образи тасвирига ҳам анча ўрин ажратилган, — деб ёзади Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси мухбир аъзоси, аллома Матёқуб Қўшжонов. — Жаҳон миқёсида бу саркарда образи тасвирига кўп асарлар бағишланган. Аммо Амир Темурнинг ўз Ватани — Туркистонда бу улуғ шахс адабиёт эътиборидан четда бўлиб келди. «Сарбадорлар»да, адабиётимизда мавжуд бу кемтик бир оз тўлдирилади. Бизнинг назаримизда, Муҳаммад Али бу образ тасвирида ҳам объектив ҳақиқатга амал қилади. У мураккаб ва зиддиятли шахс. Бир жиҳатдан, унда ўша даврга хос яккаҳокимлик бор, ўзидан бошқа бекликлар ва хонликларни қайта тиклаш ва Туркистонни қудратли мамлакатга айлантиришни орзу қилади...»

Адиб Туркистоннинг XIV аср тарихини яхши ўрганган, халқ ҳаётига тегишли моддий-маиший аҳвол, сиёсий ва фалсафий қарашларни ҳам кўздан қочирмаган. Роман ширали бир тилда ёзилган.

Ўн беш минг нусхада чоп этилган «Сарбадорлар» тарихий романига рассом А. Муҳамmaджонов безаклар ишлаган, Ҳ. Маҳмудова муҳаррирлик қилган.

Тошпўлат АҲМАД

АДИБЛАР БУХОРОДА

ТУРКУМДАН

«РАСВО НИҲОЛЛАР ЭКАН...»

1978 йилнинг апрел ойи эди. Авжи баҳор. Туманлардаги бир ҳафталик учрашувлардан сўнг Уйғун домла ва у кишининг ҳамроҳларини Бухоро пединститутига (ҳозир университет) таклиф этиб қолишди. Бордик. Олийгоҳ эшиги олди тирбанд. Профессор-ўқитувчилар, талабалар қутлови, куршови остида меҳмонлар катта залга киришди. Ректор Жума Намозовнинг кириш сўзидан кейин таниқли олимлар Уйғун домланинг ҳаёт ва ижод йўллари хусусида маърузалар қилишди,бир гуруҳ студентлар шеърларидан ўқишди. Кайфияти кўтарилган Уйғун домла очилиб-сочилиб, хотираларидан сўзладилар, янги ғазалларидан ўқиб бердилар. Тўроб Тўла, Зоҳиджон акаларнинг чиқишлари ҳам авж пардаларда ўтди.

Табиийки, учрашувдан сўнг бир пиёла чой берилади. Залдан чиқиб, институт ҳовлисига, у ердан боққа қараб йўналдик. Олдинда профессор Жума Намозов билан Уйғун домла, қолганлар эса орқарокда кетяпмиз.

— Мана шу боғни, Уйғун ака, — дея овозларини баландлатдилар ректор бошқалар ҳам эшитсин қабилида, — беш йилча бўлди барпо этганимизга. Албатта ҳашар йўли билан. Юз хилга яқин ниҳол экдик. Сурхондан, Қашқадарёдан, Жиззаху Тошкентлардан, эҳ-ҳе, кўп шаҳру қишлоқлардан талабаларимиз, домлалар олиб келишди. Мана бу гулларимизга қаранг, райҳондан тортиб гулхайригача бор.

— Зўр бўпти, — дея маъқулладилар Уйғун домла мамнуният билан, — савоб иш қилибсиз. Одамдан яхшилик қолиш керак-да, шундоқ эмасми?

— Албатта-да, Уйғун ака, мен ўзим учун эмас, келажак авлод учун қилдим бу ишларни, — дея сўзни яна илиб кетди Жума Намозов, — энди Сизга, домулложон, яқиндагина тугатган янги бир ишимизни кўрсатай. Десангиз, фонтанча қурдик. Ҳой, Саиджон, — дея орқага юзланиб, озғингина, бўйчан бир йигитни чақирдилар ректор, — югур, фонтанни очиб юбор, бир мазза қилиб томоша қилайлик.

Йигит жадаллаб кетгач, боғ ичкарисига қараб бурилдик. Тўғриси, боғ кўрса-кўргудек эди, чаманзор, роҳатижон... Фонтан ёнига келдик. Унинг атрофига арчага ўхшаган, игнабаргли ям-яшил ниҳоллар ўтқазилган.

— Манавиларни, — дея яна ифтихор билан сўзга киришдилар профессор Жума Намозов, — икки ҳафтача олдин Самарқанддан обкелдик. Номи — туя, домулложон. Янаги йили келинг, ўзиям туямисан туя бўладида...

— Ҳозироқ кўпориб ташланг, — дедилар Уйғун домла тунд ва норози қиёфада шарт орқага бурилиб, — расво ниҳоллар экан... умуман, ўртоқ ректор, дидингиз паст раҳбар экансиз. Боғингиз ҳам ярим чақага арзимайди.

Бечора ректор, бошқа мезбонлар ҳангу манг бўлиб қолишди. Ахир улар Уйғун домлага баъзи дўстлари қўйган лақабдан бехабар эдилар-да...

«ШУ БОЛА САЛ ОВСАРРОҚМИ, ДЕЙМАН-ДА...»

Бир гал Уйғун домлаларни Навоий туманига олиб бордик. Гуруҳ йўл бошловчиси обкомнинг ўша пайтдаги мафкура бўлими мудири Абдулла Музаффаров эдилар. Катта меҳмонлар келишипти, деб райкомнинг каттасидан тортиб, оддий ходимларигача атрофимизда. Ҳар бир учрашув байрамона руҳда ўтарди. Айниқса бўлим мудири Аҳмад Ҳамидов деган йигит (Аллоҳ раҳмат қилган бўлсин) давраларга қўр қўшиб турарди. У Зоҳиджон ака билан тил топишганди шекилли, нуқул аскиябозлик қилар, оҳори тўкилмаган латифалар айтиб, барчани бетиним кулдирарди. Тўғриси, Аҳмаджон акани «Навоийнинг афандиси» деганларича бор эди.

— Укам, Сизни онангиз кулиб туриб туққанми ёки туға туриб кулганми? — дея сўрагандилар Уйғун домла завқланганча.

— Ундай десангизам тўғри, бундай десангизам тўғри, Уйғун ака, — деганди у, — минг йилда бир кепсиз биз ёқларга, хурсанд бўлинг дейман-да. Бир тўйиб кулсангиз, ўн марта палов егандай бўлайкансиз.

— Яшанг, райкўм бола, тўғри айтдингиз. Ие, шошманг, укам, — бирдан ҳушёрландилар Уйғун домла, — ҳали бизни қуруқдан-қуруқ жўнатасизлар шекилли.

Бўлди кулги. Шу баланд руҳда машиналарга ўтириб, Самарқанд чегарасига яқин Ҳазора деган жойга бордик. Бу ерда кўркам боғ, унда катталар учун махсус қурилган меҳмонхона бор экан. Ярим кечгача давом этган зиёфатдан сўнг меҳмонлар боғда тунаб қоладиган бўлишди.

— Укажон, — дея мени четга имладилар Абдулла ака Музаффаров, — ишим жуда кўп. Мен Бухорога қайтишим зарур. Эрталаб Самарқанддан машина келади. Меҳмонларни кузатиб,сўнгра қайтарсиз. Ҳушёр туринг, тағин домлаларни биров хафа қилмасин.

Абдулла акани жўнатгач, яна хийла суҳбатлашдик. Сўнг белгиланган хоналарга кириб, ётадиган бўлдик.

— Сиз тўрдаги хонага ўтасиз, — деб қолди Аҳмад Ҳамидов Уйғун домлага тавозе билан.

— Ие, шунақами? — дея унинг ортидан эргашдилар Уйғун домла. «Ҳушёр туринг» деган топшириқ олганим боис мен ҳам улар изидан бораверДим.

— Бу хона, Сизга айтсам, домулложон, табаррук хона, — мақтай кетди бўлим мудири, — Ойбек домла ҳам вафотларидан бир ой олдин шу хонада тунаб кетувдилар. Яна бир шоир ҳам, раҳматли, бир кеча ётган...

— Ие, шунақами, шу-шунақами? — кўзлари катта очилиб, лаблари осилди Уйғун домланинг.

Аҳмад Ҳамидов эса мақташда тинимсиз давом этарди: — Бу диван-каравотни қаранг, бай-бай, пуржиналари таранг. Бу кеча мазза қиласиз, домулложон. Мани айтди дерсиз, бир чўзилиб кўринг.

— Раҳмат, райкўм бола, раҳмат, чўзилгандай бўлдим, — асабийлашиб, дона-дона уқтира кетдилар Уйғун домла, — келинг, шу диван ҳам, хона ҳам табарруклигича қолсин. Бизга оддийси ҳам бўлаверади, қани, бошланг бошқа хонага.

...Устознинг буйруқлари вожиб бўлгач, бўлим мудири иши кўплигини айтиб, кетиб қолди. Уйғун домла ўринларига кира туриб, мендан сўраб қолдилар:

— Мулла Тошпўлат, бу болани кўпдан танийсизми?

— Нимайди?

— Хушчақчақ бола экану, аммо сал овсарроқми, деймanda...

«БИЗ ШУНАҚА ЗЎР ЙИГИТМИЗ-ДЕ...»

Шоир Сайёр билан кўп йиллик қадрдонман. Шу киши туфайли гўри нурга тўлгур Тўлқин билан ҳам ака-ука тутингандик. Шу боисдан уларни Бухорога тез-тез таклиф этардим. Келишарди. Дала шийпонларида, мактаблар, ўқув юртларида қийғос адабий учрашувлар ўтказардик. Ҳали-ҳали эсимда. 1988 йилнинг май ойлари эди. «Ҳамзахонлик» муносабати билан уларни Жондор туманидаги Ҳамза номли жамоа хўжалигига олиб бордим. Сарҳовуз бўйидаги серсоя, кўркам дала шийпонида икки-уч юз чоғли одам тўпланган. Учрашув бошланишидан олдин Сайёр ака қулоғимга шипшидилар: «Укам, ҳар галгидек менга охирида навбат берсангиз».

Билардим, Сайёр ака давра сўнггида тўппа-тўғри одамлар орасига чиқар, турли ҳангомалар, латифалардан айтиб, барчани хушнуд этар, беш-ўнта ишқий шеърларидан ўқиб бериб, олқишлар селини ёғдиртирарди.

Шуни назарда тутиб, «бўпти, акам, Сиз айтгандек бўлади» дея микрофонни қўлга олдим. Бирин-кетин Ғулом Шомуродов, Музаффар Турсунов, Тўлқин ва мен чиқишлар қилдик. Навбат Сайёр акага келганда, билмадим, хаёлимга тўсатдан келдими ёки қизиқчилик йўлигами, шундай деб гап бошлабман:

— Азиз юртдошлар, эшитгансизлармни ёки йўқми, ҳозир Сизларга бир воқеани маълум қилмоқчиман. Бундан йигирма йилча олдин тошкентлик бир олғир йигит Бухорога келиб, ниҳоятда гўзал, паричеҳра бир шоира қизни ўғирлаб кетиб, турмуш қурган. Ўша ўғирланган қиз бугунги ардоқли, истеъдодли шоира опамиз Гулчеҳра Жўраева бўладилар. «Ўғри» йигит эса ҳозир Сизлар билан юзма-юз ўтирган мана шу шоир Сайёр бўладилар. Навбат у кишига!

Бундай қарасам, Сайёр акам беҳад хурсанд, ғурурланиб, керилиб ўтириптилар. Бировлар эса ҳайратда, бировлар бўлса, чапак чалишарди. Шу пайт олдинги қаторда ўтирган томошабинлардан бир новча, озғинроқ йигит ўрнидан хиёл қўзғалди. У менга қарата тожикчалаб шундай деса бўладими:

— Ака мулло, ин шоиратона афташам худди афти дуз барин будаст. (Бу шоирингиз кўринишидан ҳам ўғрига ўхшар экан).

Гуриллаб кулги кўтарилди. Тўғриси, бошқалар қатори мен ҳам ўзимни тўхтатолмасдим. Сайёр ака билан Тўлқин ҳам новча бола кулгили зўр гап айтган бўлса керак деб, қарсак чалиб, жилмайишарди.

Қийқириқ бироз босилгач, Сайёр акам мендан секин сўрадилар:

— Бу окамиз нима дедилар, Тошпўлатжон?

— Бу акамиз айтаяптиларки, — дея таржима қила кетдим, — бу шоирингиз кўринишидан ҳам ҳақиқий бў-ўз болага ўхшар экан...

Мамнун бўлиб, кайфияти кўтарилган Сайёр ака ҳалиги новча йигитга қарата «шунақа зўр йигитмиз-де, окоси» дея кўкрак керганча давра ўртасига чиқдилар...

Замондошимиз

Қишнинг изгиринли кунларида Қорақалпоғистон сафарига отлангандим. Дўстларимдан бири «Сахийни кўрмай қайтманг», деб қолди. Фамилиясини унча эсда қолмаса-да, аммо номи ўша он қулоғимга ўрнашди. Сахий! Бундай номга эга бўлган одам билан учрашмай бўладими. Бекорга исми Сахий бўлмаса керак. У Беруний номи билан аталувчи туманда яшар экан. Туман халқ таълими бўлими биноси олдига боришим билан юзларидан нур ёғилиб турган, қотмадан келган, ўрта ёшли бир киши кутиб олди. Қўлтиғида катта дафтар. Сўрашдик. Истараси кўзимга иссиқ кўринди. Қаердадир кўрганман. У гапираяпти:

— Дим келганийиз яхши бўлди-да. Биз томонларга Тошкентдан ёзувчи, шоирлар, айниқса, муҳаррирлар кам келади. Агар туманимиздан Ўзбекистон матбуотида кичик бир хабар чиқса, биласизми, байрам бўлиб кетади. Ҳамма ўқийди. Ўша нашрнинг обуначисиям кўпаяди.

Бу гапдан қувониб кетиб:

— Ўзимизнинг одам экансиз-ку, — дедим. Ахир, обунанг кўпаяди, деса қайси муҳаррир яйраб кетмайди.

— Мени танимадийиз-а, — кулди суҳбатдошим, — мен Сахийман. Келарийизи эшитиб, эртароқ сўрашгани чиқдим.

Сахийни худонинг ўзи етказибди-ю, менинг тиришиб туришимни қаранг. Қайтадан кўришдим. Шунда эсладим. Мен у билан Андижонда, ижодкор ўқитувчиларнинг олтинчи адабий анжуманида учрашгандим. Ижодкор ўқитувчиларнинг бошини бир ерга бирлаштириш мақсадида Республика Халқ Таълими вазирлиги, Ёзувчилар уюшмаси билан ҳамкорликда ушбу адабий анжуманни ташкил қилди. Бу ҳам маънавият ва маърифат мактабини яратишнинг бир усули бўлди.

Ушбу тафсилотнинг якуни шуки, ўтган йиллар орасида бир қатор ижодкор ўқитувчиларнинг китоблари нашр қилинди. «Муборак дамлар» номи билан ҳар йили адабий тўплам чоп этилиши йўлга қўйилди ва «Ижодкор ўқитувчи» кўкрак нишони ташкил этилди.

Ана шу ижодкор ўқитувчилардан бири — Сахий Жонаҳмедов эди. У анжуманга ўз расмларини, шеърларини олиб келганди. Сахий билан илк танишувни ўшанда дўстим, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али бошлаб берганди.

Сахий аслида рус тили ва адабиёт ўқитувчиси. Таганрог деган шаҳарда ўқиб келган. Миллати қозоқ. Бундан ўттиз йил олдин тасодифан қўлга рангли қалам олиб расм чиза бошлайди, завқи тошиб кетиб, бу эрмагидан бутунлай ажралмай қолади. Берунийда бўлган одам ушбу манзарани яхши билади. Бир томонда Аму ёйилиб, тўлғониб оқади. Яна бир томонда Бодойтўқай. Қадимий шаҳар қалъаси қолдиқлари. Бир сўз билан айтганда Сахий дўстимиз катта кенглик фарзанди. Ана шу кенгликни ёш авлодга қайси бир йўл билан ифода этиб бериши керак-ку.

РАНГЛАРГА КЎЧГАН ОҲАНГЛАР

Муаллим Сахий, ўзи айтмоқчи, ҳаваскор рассом мана шу ўтган ўттиз йиллик уринишлари давомида турли жанрда юздан ортиқ полотно яратди. Бу полотнолар то бугунгача Русия, Гуржистон, Озарбойжон, Қирғизистон, Доғистон республикаларида бўлиб ўтган ҳаваскор рассомлар кўргазмаларида намойиш этилди. Матбуотларда юқори баҳо олди. Фақат бу эмас, Сахий ижоди ҳақида илиқ сўз айтишдан — инглиз, фин, бенгал, немис, испан, вьетнам, хитой, корейс рўзномалари ҳам четда қолмади. Энг яхши расмларини ўз саҳифаларида эълон қилди. Элликдан ортиқ кўргазмаларда санъат аҳли диққатини тортган унинг расмлари асримизнинг буюк шоирлари бўлмиш — Расул Ҳамзатов, Мустай Карим, Давид Кугультиновларниям ҳайратга солди. Сахий улардан альбомига дуо-дастхат олди.

«Шундай буюклардан дастхат-тилак олибсиз, бир кўрайлик», — деб қолдим. Сахий муаллим одатдагидек самимий жавоб берди:

— Газета-журналлардан қирқиб олинган мақолалар, сиз айтган буюклар тилаги бир альбом эди. Тошкентга кўрсатгани олиб кетишди. Қайтиб жибаришмади. Қўлимдаги иккинчи альбом.

Бу, иккинчи альбомдаям таърифу тавсифга бой дастхат кўп эди. Турган гап, ҳар бир ижодкор энг аввал ўз туғилиб ўсган юртини куйлайди. Рангтасвир устаси Сахий Жонаҳмедов кейинги йилларда Абу Райҳон Берунийнинг расмини бир неча шаклда чизди. Бу расмлар жилоси билан ягона деб тан олинди. «Қирққиз» достонига атаб туркум расмлар галереясини чизди. Биз борган кунларда эса у Бердақ расмини чизиш билан банд экан. Кўриниб турибдики, у ўз ижодида тарихга ҳам мурожаат қилмоқда.

Сахийнинг бу йил Нукус ва Беруний шаҳрида кўргазмаси бўлиб ўтганди. Нукусда, Берунийда бўлганимда кимдан сўрамайин, унинг ижодида ёрқин ранглар, ноёб завқ кучли дейишди. Айниқса аёл гўзаллигини ифодалаши янада кучли. Бунга мисол тарзида «Турк гўзали», «Сирдошлар», «Сен менинг куйларимсан», «Мен билган ва билмаган дунё», «Мария» деб номланган расмларни кўрсатиш мумкин.

Сахий ижодидаги завқ, ёруғлик ҳақида гапирдик. Унинг бош нияти бу ёруғ оламнинг ёруғликларини кўпроқ ёритиш. Кимдир мунгли ҳолатларни чизади. Кимдир хаёлий дунёни акс эттиради. Сахий эса ўз кенглигини кўпроқ ёритади, ўқувчилари онгини шу тариқа ёриштириб боради.

Ўз жамоасининг кўнглини топиб, ижод қилаётган дўстимиз Беруний шаҳар кенгаши депутати. Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган маданият ходими. Олий тоифали ўқитувчи. Бундан ҳам юқори унвони у — «Ижодкор ўқитувчи». Ана шу нишон соҳиби.

Бу йил Қорақалпоғистонда «Беруний авлодлари» номи билан Абу Райҳон Берунийнинг 1025 йиллигига атаб ажойиб, рангли албом нашр қилинди. Албомни варақлаб туриб, унинг анчамунча саҳифаси Сахий Жонаҳмедовга ажратилганини кўриб, очиғи ҳавасинг келади. Беихтиёр «бор бўлсин кенглик», дейсан.

Ҳа, Қорақалпоқда унинг ижоди ҳақида қисқа қилиб «Қалбдан тасвирга кўчган оҳанглар», — дейишади.

Сўзнинг якуни шуки, Сахий муаллим гарчанд тунни кунга улаб расм чизса-да, барибир, ўзи бошқараётган гимназия билан нафас олади. Издошини кўпайтиради. Издошларидан бири эса ўғли Бобур. Бобуржон бугун бола рассом. Ана шу бола рассомнинг балки бир кун келиб Тошкенту азимда катта шахсий кўргазмаси ўтказилар. Чеккада юрган Сахий муаллим шу баҳонада номдор рассомлар билан танишиб олар. Ҳозирча эса дўстим, мойбўёқ устаси бу хаёлларга берилмай, ижод қилмоқда. Бахти шуки, бутун бошли Қорақалпоғистон у билан қувонади. Ўз оиласининг эрка фарзандидек суяди.

Сафар БАРНОЕВ,
Қорақалпоғистон,
Беруний тумани

КЎНГИЛ КЎЗИДАГИ ДУНЁ...

Учрашув

Қўшиқ айтсак-да, айтмасак-да, тонг отаверади. Лекин қўшиқ билан бошланган, меҳрга, муҳаббатга йўғрилган тонг бошқача бўлади. Биз шодумон дамларимиз қўшиқ айтиб яйраймиз. Ҳатто тиловатларимиз ҳам еру кўкни, бани-башариятни поклик сари ундаётган муқаддас қўшиққа ўхшайди. Фақат фиску фасодни, ҳарбу зарбларни солиб бўлмайди оҳанга. Шу оҳангсиз сўзлардан бизни йироқ қилсин, илоҳим.

Ҳаёт — дорилфунун. Энг улуғ муаллим ҳам унинг ўзи. Ўзингизни қизиқтирган, ўйлантираётган минг турфа жумбоқларга тўлиб ўтаётган ҳар бир дақиқадан сабоқ оласиз. Қўшиқ эса ҳаётнинг рангин ифодаси. Кўнгил ила идрок этилади бу ранг. Кўнгилнинг кўзида яшаганида очилади бу дунё.

Бугунги кунда мухлисларини ўз санъатига ошуфта этиб улгурган хонанда Собиржон Мўминов билан қилган суҳбатимиз ҳам ҳаёт, одамлар ва санъат борасида кечди.

— Собиржон, мени кўпроқ ҳамсуҳбатимнинг ички кечинмалари, маънавий дунёси қизиқтиради. Санъат ҳақида сал кейинроқ тўхталсакда, санъаткор билан баҳслашсак.

— Жудаям яхши. Санъаткорнинг тупроғи енгил, аммо юки оғир бўлади. Бу юкни ҳис қилиш осон эмас.

— Одамлардаги қайси хислатларни ёқтирасиз?

— Ёлғонларга тобим йўқ. Эркакнинг мардлигию аёлнинг малоҳатини қадрлайман.

— Сохта мулозаматлар қилган пайтларингиз ҳам бўлиб турадими?

— Бўлиб туради, аммо суҳбатдошимнинг ўзи бунга мажбур қилгандагина. Бироқ дўсту биродарларим билан оддий гаплашаман. Эркакларга хос росмана дангаллик, ҳам озгина дағалликдан худо мени четлаб ўтмаган.

— Санъаткорни нималар «бузади»?.

— Саволни кенгроқ қилиб, одамни деса ҳам бўлади... Такаббурлик, маънан оқсоқлик. Аслида, иккаласи бир хил нарса. Комилликка озгина бўлса ҳам интилган кимсада такаббурлик бўлмайди. Пул одамни йўлдан уради, дейишади. Чўнтагида ҳемири йўқса-да, бировга «йиғламаган», остонаси тиллодан бўла туриб, кеккаймаган йигит — асл йигитдир. Бунақа одам ҳеч қачон завол топмайди.

— Санъатда умрзоқликка қандай эришилади, деб ўйлайсиз?

— Маънавий қиёфа ҳақида кўпроқ тўхталаяпмиз. Шеър танлашда ҳофиз қиёфаси бир намоён бўлса, шоир кечинмалари ижрочининг юрагида сизиб ўтиши навбатдаги намоёнликдур. Енгил-елпи шеър билан тақир-туқир мусиқа — бу санъат эмас, тирикчилик. Санъат, аввало, иқтидор, унда илоҳий бағишлов, инъом яшайди.

— Қўшиқларингизнинг аксарияти замирида панд-насиҳат ётади. Мухлисларингизни бездириб қўйишдан чўчимайсизми?

— Аввало яратаётган мусиқамни жонни аллаловчи нолаю қочиримлар билан безашга ҳаракат қиламан. Қолаверса, кўнглимдан чиққан фиғон шунчаки ҳасрат бўлиб тўкилмаслиги керак. Бировнинг ҳасрати бировга ортиқчалик қилади ҳозир. Куйи топиб айтилган шеър ёки ғазал кўнгилни нисор қилиб ижро этилгандагина ўзингиздек бир шикаста дилнинг олқишига сазовор бўлади. Эслайсизми, бир йиллари оилавий қўйдичиқдилар кўпайиб кетганди. Ўшанда шунчалар таъсирландимки, бир қўшиқ яратсаму нафақат аччиқ-чучукни кўраверив пишиб кетган одамга, балки ҳали дунёни шабнамдек покиза англаб юрган ёшларга ҳам бирдай етиб борса. Токи шунчаки ҳавасни деб ёш умрини ҳазон қилганлар сафи камайсин. Шуни дилдилимдан истадим ва Акмал Пўлат шеъри билан «Вафоси йўқ кишининг» деб бошланадиган қўшиғимни яратдим. Тўю давраларда ҳам мухлисларим шу қўшиғимни такрор-такрор айтишимни сўрашади.

— Буюртма билан қўшиқ яратаётганлар ҳам бор-да. Сизнинг ижодингизда ҳам шунақаси бўлганми?

— Айтайлик, мен онам ҳақида шеър ёзиб беришни бирор шоирдан илтимос қилдим. Дилимда нима армон борлигини, ички кечинмаларимни мен истагандек ёритиб бера олмаслиги мумкин. Шунингдек, муҳаббат ҳақида ҳам. Дард билан ёзилган нарса шеър ёки ғазал қачон, қайси даврда бўлмасин эътибордан четда қолмаган. Йўқ, буюртма билан қўшиқ айтмаганман.

— Агар сир бўлмаса, тўйга қанчага борасиз?

— Баъзан олис қишлоқлардан атайин излаб келишади. Ният қилган эдик деб. Мен бўлмасам бошқа биров билан ҳам тўйи ўтаверади. Инсоф сари барака. Қолаверса, ёнимдаги йигитларни ҳам ўйлайман.

— Йигитларингиз ҳам бордир олти-еттита?

— Биласизми, битта ўзим бориб ҳам фонограмма билан қўшиқ айтгандек бўлиб келсам бўлаверади. Аммо тўй жонли, оддий қилиб айтганда тўй-тўйдек ўтиши лозим.

— Тўйболанинг ёки артистларнинг устидан пул сочишлар бўлиб турадими?

— Шу нарса анчадан буён дилимнинг бир четини оғритиб юрган эди. Бу манманлик сизни, санъатингизни ҳақорат қилишдан ўзга нарса эмас.

— Яқинда телевидениеда бир кўрсатув бўлди. Унда таниқли санъаткорлар иштирок этишиб, баъзилари тўйга борган жойларида тушган ҳамма пулни хонадон эгасига тўёна қилиб ташлаб келишлигини айтишди. Сиз ёшлар ҳам шунақа ибратлар кўрсатсаларингиз бўлмайдими?

— Кимнинг қанақалигини халқ билади. Мен ҳеч кимни қораламоқчи эмасман. Аммо наҳорги ошда тўртта ашула айтиш учун фалон доллар сўраган одам бу ишни қилмайди. Бунга ҳеч ким ишонмайди. Лофнинг ҳам чегараси бўлиши керак. Бунақа ёлғондан кўра битта қўшиқ ёздириш учун қўшиқчининг олдида турган муаммолар ҳақида гапирсак яхши бўларди.

Қўшиқ — ҳаётнинг рангин ифодаси. Кўнгил ила идрок этилади бу ранг. Кўнгилнинг кўзида яшаганида очилади бу дунё. Бир бор дунё. Бир йўқ дунё. Тингланг, Собиржон Мўминов куйламоқда:

Қаноатда иззатда тут
ўзингни,
Таъма билан
сарғайтирма юзингни.
Ҳар номардга хайф
айлама сўзингни
Сўзингнинг биносин
йиққанча бўлмас...

Қаноат БОЙХОН қизи

«Ўзбектелефильм» премералари

«БАХТ ГУЛЛАРИ»НИ ИЗЛАБ

Раъно Солиҳова сценарийси асосида режиссёр Мунид Зокиров суратга туширган «Бахт гуллари» филмида яхшилик ва ёмонлик, эзгулик ва ёвузлик орасидаги кескин курашлар қизиқарли воқеалар, қувноқ саргузаштлар асносида экранга кўчирилган. Юртимизнинг бетакрор масканлари, ўрмону тоғлари, Зомин қўриқхонасида суратга олинган филм болаларни ҳақиқий эртаклар салтанатига олиб киради.

Филмдаги асосий образларни Мелис Абзалов, Ражаб Адашов, Дилбар Абдулазизова, Ҳакима Отахонова, Зуфар Раимов, Фарида Умарова каби артистлар талқин этганлар. Шунингдек, кинода илк бор қатнашган Нилуфар Ҳамидова ва Насиба Асқарова ҳам ўзларига топширилган образларни меъёрида талқин қилганлар. Мактаб ўқувчиларидан Бобур Шукуров, Илёс Қодировлар ижроси ҳам ёдда қолади. Оператова Талъат Мансуров тасвирлари, Иброҳим Жиянов қаламига мансуб қўшиқлар, композитор Улуғбек Солиҳов басталаган мусиқалар асарнинг янада томошабоп чиқишини таъминлаган.

«ҚАРШИ»

Томошабинлар ҳукмига ҳавола этиладиган навбатдаги асар «Қарши» деб номланди. Филм ижодкорлари — режиссёр Анвар Ёқубов, сценарий муаллифлари Комила Тоғаева ва Шодия Мансурова бу кўҳна шаҳар ҳақида тўлиқ маълумот беришга ҳаракат қилганлар ва бунинг уддасидан чиққанлар. Оператор Абдулҳаким Қориев тасвирлари гоҳ тарих билан юзлаштирса, гоҳ бугунги яшнаётган шаҳар тимсолида истиқлол шарофатини кўрсатишга муваффақ бўлган. Тун ва куннинг алмашуви акс этган тасвирлар, бир-биридан гўзал кўчалар, осмонўпар бинолар орқали шаҳарнинг янада юксалаётганлиги кўрсатилади.

«ИЖОДКОР ОЛАМИ»

Режиссёр Саидботир Аҳмадхўжаевнинг «Ижодкор олами» филми орқали севимли ижодкорлар билан учрашамиз. Пўлат Мўмин, Жуманиёз Жабборов, Пиримқул Қодиров, Тўлепберген Қаипбергенов, Ўткир Ҳошимовлар яратган асарлар, уларнинг дунёга келиш тарихи билан танишамиз. Филм ижодкорлари бизни тасвир орқали сирли ижод оламига бошлаб кираётгандай бўладилар. Бир гуруҳ эл ардоғидаги ижодкорларнинг кундалик турмушидан огоҳ бўламиз ва улар каби ёниб яшаш бизларга ҳам юққандай ўзгача бир кайфият чулғаб олади.

С. САЛОҲИДДИНОВ

БИРНИ КЎРИБ ШУКУР ҚИЛ...

Боши иккинчи бетда

нёда рўй бераётган ҳақиқий аҳволдан бехабар яшаш тараққиёт учун нақадар катта тўғаноқ эканини англаб етдик. Бинобарин, халқимизнинг бирни кўриб шукур қил, бирни кўриб фикр қил, деган мақолини мамлакатлар миқёсида ҳам ишлатиш мумкин. Қайсидир юртнинг аҳволини кўриб шукур қилсақ, яна қайсидир давлат тараққиётини кўриб фикр қиламиз, яъни биз ҳам ҳар томонлама ривожланган ўша давлатлар сафидан ўрин олшимиз учун нима қилишимиз керак, деб изланамиз, ҳаракатга тушамиз...

Демак, истиқлолга эришганимиздан кейин Ҳиндистон ҳақидаги болалик, ҳатто ёшлик йилларимиздаги тасаввурларимиз ҳам ўзгарди. Билдикки, ҳинд халқининг ҳаёти ҳам фақат ўйинкулгидан, романтик хаёллардангина иборат эмас экан. Уларда ҳам ҳаётнинг, турмуш ва жамиятнинг сон-саноқсиз, бизга таниш ва нотаниш муаммолари бисёр эканини билиб олдик.

Аслини олганда бу ўлкага нисбатан қизиқиш халқимизда кеча ёки бугун пайдо бўлмаган. Буюк аждодларимиз ҳам алоҳида бир иштиёқ билан қарашган бу диёрга. Абу Райҳон Берунийнинг машҳур «Ҳиндистон» асари бекорга ёзилмаган. Бу асарда ҳинд халқининг урф-одатлари, тарихи шу қадар тўлиқ, мукаммал ва батафсил ёзилганки, олимнинг салоҳиятига, билим доирасига тан бермай илож йўқ. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг фаолияти ҳақида ёзмасам ҳам ҳамма билади. Демак, ўзбек-ҳинд алоқаларининг тарихи узоқ асрларга бориб тақалади.

Бу ўринда Хусрав Деҳлавий, Мирзо Бедил, Мирзо Ғолиб каби буюк шоирларни эсламаслик мумкин эмас. Асли ватани қадим Туркистон бўлган бу алломалар икки халқ учун бирдай азиз ва қадрлидир. Шу боис Ҳиндистон Информация ва радиоэшиттириш вазирининг ўринбосари Мангад жаноблари билан суҳбатда ана шу шоирлар ҳақида, ҳамкорликда филмлар яратиш хусусида фикрлашдик. Иншооллоҳ, бу ниятларимиз амалга ошиб қолса...

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин ўзаро алоқаларнинг янги даври бошланди. Илгари катта оғанинг қош-қовоғига қараб, ундан изн сўраб борди — келди қилган бўлсак, истиқлолдан сўнг мустақил равишда, ҳеч кимнинг раъйига қараб ўтирмай, бевосита алоқаларни йўлга қўя бошладик. Энди том маънодаги ўзбек ва ҳинд ҳамкорлиги бошланди. Бунда Президентимиз Ислом Каримовнинг Ҳиндистонга, Ҳиндистон раҳбарларининг мамлакатимизга ташрифлари катта аҳамият касб этди. Тошкент ва Деҳлида мамлакатларимиз элчихоналарининг очилиши барча соҳаларда бевосита ҳамкорлик қилишда асосий рол ўйнамоқда.

Бугун Ўзбекистонда Ҳиндистонга бориб келаётганларнинг сон-саноғи йўқ. Кимдир хизмат сафари билан, кимдир сайёҳ тарзида, ёшлар ўқиш учун, биров касбдошлари билан тажриба алмашиш учун, яна кимлардир тижорат йўлида бормоқда. Ҳар қалай Тошкентдан Деҳлига ёхуд Деҳлидан Тошкентда учаётган самолётда бўш ўрин йўқ ҳисоби.

Ҳар бир мамлакат ҳақида ҳар кимнинг ўзига яраша тасаввури бўлади. Табиийки, менинг ҳам Ҳиндистон ҳақида муайян тасаввурим бор эди. Қолаверса, самолётда икки ярим соат учиш мобайнида шерикларим — актёр Ўлмас Алихўжаев, журналист ва таржимон Аҳмаджон Қосимов бу ўлка, ҳинд халқи, урф-одатлари хусусида анча-мунча нарсаларни ҳикоя қилиб беришди. Юз марта эшитгандан кўра бир марта кўрган афзал, деган гап бор. Шу боис у ерга борганимдан кейин ўқиганларим, эшитганларим ва хаёлан тасаввур қилганимни ҳақиқий аҳвол билан таққослай бошладим.

Деҳли аэропортига қадам қўйишимиз биланоқ сезганим ғалати, шу юртга хос, бир ҳид бўлди. Ва бу ҳид беш кун давомида қаерда бўлсак ҳам тарк этмади. Хусусан, кўчаларда, дўконларда, бозорларда бу ҳид янада аниқроқ сезилади. Яна бир нарса — қуруқ иқлимга ўрганганимиз учунми, бизга унчалар ёқмайдиган намчил ҳаводир. Халқ тилида айтганда, ёқимсиз иссиқ. Бир нарса эътиборимни тортди: шу ёшга кириб сигир бошини ерга қўйиб ётганини кўрмаганман, ҳатто ухлаганида ҳам. Бу ерда эса моллар бошини ерга қўйиб бемалол чўзилиб ётибди. Ғалати кўринар экан.

Ҳиндистонда одам кўп, шу боис ишчи кучи жуда арзон. Пул топиш, яъни кун кечириш учун бу ерда одамлар нималар қилишмайди. Биров катта йўлнинг ўртасида айиқни икки оёғида тикка қилиб ўтирибди, кимдир сурнай чалиб илон ўйнатади ва ҳоказо. Бу борада бир воқеа эътиборимни тортди. Агра яқинидаги Фатехпур — Сикри шаҳрини, у ерда Акбаршоҳ қурдирган саройларни айланиб юрган эдик, иккита бола бизни ўзи томон чорлаб қолди. Улар катта ҳовуз ёнида туришарди. Ҳамроҳимиз — Ҳиндистондаги элчихонамиз вакили, бу ўлка тарихини, халқининг урф-одатларини яхши биладиган Ҳамид Жабборовдан бу болалар нима демоқда, деб сўрадим. Ҳамиджоннинг айтишича, улар шу ҳовузга калла ташлаб чиқар эмиш, биз шуни томоша қилганимиз учун уларга пул беришимиз керак экан. Ҳовузнинг суви ниҳоятда ифлос, бадбўй эди. Шу боис мен кулдим: калла ташлаш маҳоратини билмадиму аммо шу сувга тушиб, эсон-омон чиққани учун пул берса арзийди, дедим...

Дарвоқе, Агра...

Ҳиндистонга бориб, «Тож Маҳал»ни кўрмаслик — Францияга бориб Эйфел минорасини, Мисрга бориб эҳромларни кўрмагандай ёхуд Ўзбекистонга келиб Самарқанду Бухорони кўрмай кетишдай бир гап. Шу боис ишимиз, дастуримиз ҳар қанча тиғиз бўлишига қарамай, бир кунни Агра сафари учун ажратдик.

«Тож Маҳал»га боргунча йўлда Сикандра деган бир қишлоққа кирдик. Акбаршоҳнинг мақбараси шу ерда экан. Мақбара атрофи катта боғ, турфа дарахтлар, гуллар диққатни тортади. Шерикларимизнинг гапига қараганда, бир неча йиллар бурун бу боғда кийиклар кўп бўлган. Биз ҳам учратдик, лекин яккам-дуккам. Унинг ўрнига маймунлар тўдаси юрибди. Улар одамдан на ҳайиқади, на қочади. Парвойи палак, ҳаммаси ўзи билан ўзи овора, қорин тўйғазиш ғамида.

Буюк аждодимиз — шоҳ Акбар қабрини зиёрат қилиб, унинг хотирасига дуои фотиҳа ўқиб, яна йўлда давом этдик...

Мана, «Тож Маҳал». Жамна дарёси бўйида оппоқ бўлиб қуёш нурида ялтираб турибди. Дунёнинг етти мўъжизасидан бири бўлмиш бу ёдгорликни бобурийзода Шоҳ Жаҳон суюкли рафиқаси Орзуманд Бону, яъни Мумтоз Маҳалга бағишлаб қурдирган. 1630 йилда Мумтоз Маҳал вафот этгандан сўнг Шоҳ Жаҳон унинг васиятига биноан ана шу обидани қурдиради. «Шундай бир қаср барпо этайки, у маликанинг ўзидай нафис, гўзал, севгимиз каби мангу бўлсин», деган экан Шоҳ Жаҳон. Ёдгорлик 22 йил давомида қурилган бўлиб, унда йигирма мингдан зиёд одам қатнашган, дейишади.

«Тож Маҳал»га оёқ кийим ечиб кирилар экан. Оппоқ мармар шунчалар нафис, шунчалар нозик ва кўркамки, сўз билан ифодалаш қийин. Мармарга ишланган безакларга қараб туриб, инсон боласининг сабр-қаноатига, хаёлотига, истеъдодига қойил қоласиз.

Бу ерга Мумтоз Маҳал ва Шоҳ Жаҳон дафн этилган. Сағана худди Гўри Амирдаги каби икки қаватдан иборат, ҳақиқий қабрлар пастда, у ерга ҳамма ҳам киритилавермайди. Зиёратчилар асосан тепадан келиб-кетишади. Сағана атрофи ёқут маржон каби ярқироқ тошлар қадалган шаффоф мармар парда билан ўралган. Мумтоз Маҳал сағанасига яхлит қора мармар ётқизилган, унга лолақизғалдоқсимон гуллар битилган. Шоҳ Жаҳоннинг сағанаси ҳам қимматбаҳо тошлар билан безатилган.

Мен бу бетакрор, чинданда мўъжиза бўлган, ўхшаши йўқ ушбу мукаммал буюк санъат асарининг ақлни лол қолдирувчи безакларига термулар ва уларни эслаб қолишга ҳаракат қилар эканман, хаёлларим бошқа томонларга учади. Мактабда, ҳатто олий ўқув юртида ўқиганимизда Шарқ, хусусан, мусулмон халқлари хотин-қизларга менсимай қараган, шунинг учун аёлларни ҳурмат қилишни Ғарбдан ўрганиш керак, деган гаплар миямизга сингдирилган эди. Кейинчалик, айниқса, истиқлолга эришганимиздан сўнг жуда кўп нарсалар ойдинлашди, биз билмаган ҳақиқатлар очилди. «Жаннат оналар оёғи остидадир», деган ҳадисни ўқидик. Аёлларни эъзозлаш, уларнинг ҳурмат-эътиборини жойига қўйиш аслида Шарқдан бошланганини англадик. Самарқанддаги Бибихоним масжидини эсланг. Шу авлод давомчиси — темурийзода Шоҳ жаҳон қурдирган «Тож Маҳал»ни кўз олдингизга келтиринг. Хўш, энди айтинг, яна қайси мамлакатда, қайси халқда бор аёл шарафига бунёд этилган ёдгорлик?! Балки қайдадир бордир. Лекин дунёнинг унча-мунча мамлакатларига борган одам сифатида айтаманки, мен билмайман бундай ёдгорликни. Айтишингиз мумкин — Амир Темур ҳам, Шоҳ Жаҳон ҳам подшо бўлган, қурдирган-да, деб. Тўғри, улар подшо бўлгани ҳолда шунчалар эъзозлаган экан, оддий фуқаро нега ўз завжасини қадрламасин. Очиғини айтганда, аёлларни ҳам эркаклар қатори оғир ишларда ишлатиш шўро тузуми билан кириб келган бизга. Хайриятки, ёлғон, ҳавойи гаплар билан одамларни, жумладан, аёлларнинг қўйнини пуч ёнғоққа тўлдириб келган компартия барҳам топди. Юртимизда истиқлол байроғи ҳилпирагач, бу масалаларда ҳам анча тартиб ўрнатилди. Аёлларга аввало она, гўзаллик тимсоли сифатида қараладиган, уларнинг ҳурмат-иззати жойига қўйиладигн бўлди. Бу ҳақда юртбошимиз бир неча марта таъкидлаганлар. 1998 йилнинг оила йили, 1999 йилнинг эса Аёллар йили, деб эълон қилиниши ҳам бунинг ёрқин далилидир...

Хаёлларимни йиғиштириб, «Тож Маҳал»нинг киши кўзини қувонтирувчи, дилини яйратувчи безакларига термуламан. Ва ичичимдан бир ғурур, бир ифтихор туяманки, бутун ер юзи аҳлини ҳайрату ҳаяжонга солиб келаётган мана шу мўъжизани қурдирган ҳам бизнинг боболаримиз-ку! Ҳозир биз турган жойда Шоҳ Жаҳоннинг, беназир шоира Зебуннисобегимнинг қадам излари бордир... Бундай туйғу Деҳлида — Ҳумоюн мақбарасини зиёрат қилганимда ҳам кўнглимдан кечган, шу дамда бутун вужудим бўйлаб ҳаяжону титроқ югурган эди. Ахир Бобур Мирзо қадами теккан жойларда юрар эдик-да. Бу Аллоҳнинг инояти бўлса, бошқа тарафдан истиқлол шарофатидир.

Ҳамроҳимиз — Ўзбекистон Меъморлар уюшмаси раиси Азамат Тўхтаев меъморларга хос синчковлик билан кўздан кечирар, Самарқанд, Бухоро, Хива, умуман, Ўзбекистондаги ёдгорликларнинг ишланишидаги услуб билан чоғиштирар эди. Бу ҳолат Фатехпур-Сикрида янада давом этди. Шоҳ Акбар қурдирган бу шаҳардаги саройлар, масжидлар, шакли, безак услублари жиҳатидан ўзимизнинг тарихий обидаларимизга жуда ўхшайди.

Агра атрофидаги тарихий ёдгорликларни зиёрат қилар эканман, назаримда уларни кимдир қачондир Ўзбекистондан шундай кўтариб бу ерга келтириб қўйгандай туюлади. Бу табиий ҳол, албатта. Бинобарин, бу ёдгорликларнинг бош меъморлари бир авлод фарзандларидир.

Фатехпур-Сикри шаҳрининг бунёд этилиши тўғрисида қуйидагича афсона мавжуд экан. Акбаршоҳ ов қилиб юриб, ўрмонда лашкаридан адашиб қолади. Шунда унинг рўпарасидан бир чол чиқади. У ўзини қаландар Шайх Салим Чишти деб таништиради. Акбар чол билан узоқ суҳбат қуради, фарзанди йўқлигини ҳам айтади. Хайрлашар чоғи қаландар шоҳга ражпутлик рафиқангдан ўғил кўрасан, деб башорат қилади. Шунда Акбар «агар шу қаландарнинг башорати тўғри чиқиб, фарзанд кўрсам, унинг кулбаси атрофида бир гўзал шаҳар қурдираман», деб ният қилган экан. Вақти-соати келиб, Акбаршоҳ ўғил кўрибди. Шоҳ ўша қаландарга ҳурмат юзасидан ўғлига Салим исмини қўйибди. Шаҳзода Салим кейинчалик Шоҳ Жаҳон номи билан машҳур бўлади. Акбар шоҳ эса ваъдасига мувофиқ Фатехпур-Сикри шаҳрини қурдиради ва пойтахтини Аградан бу ерга кўчиради.

Шаҳардаги ёдгорликлар орасида Салим Чишти мақбараси алоҳида ажралиб туради. Бошқа ёдгорликлар асосан қизил рангда бўлса, Салим Чишти мақбараси оппоқ мармардан тикланган. Шу боис уни Оқ мачит ҳам дейишаркан. Мақбара зиёратгоҳга айланган. Қабр атрофи мармар панжара билан ўралган. Бу панжарага ҳар хил рангдаги иплар боғланган. Кимки астойдил ният-ихлос қилиб Шайх Салим Чишти қабри атрофидаги панжарага ип боғласа, у албатта фарзанд кўрар эмиш. Шунинг учун ҳам мамлакатнинг ҳамма жойидан бефарзанд аёллар бу ерга ният билан келишар экан. Бу гаплар қанчалар рост-ёлғон эканини билмадиг-у, аммо бир нарса аён: ҳар қандай афсонанинг замирида муайян ҳақиқат яширинган бўлади. Шу боис биз ҳам ҳамма қатори яхши ниятлар умиди ила афсонавий шаҳар билан хайрлашдик.

* * *

Ҳиндистон чинданам ўзига хос бир мамлакат. Бу ерда неча хил мазҳабу қанча дин бор. Эндиликда улар қаторига партиялар қўшилган. Шу боис ҳам бу мамлакатни бошқариш, юртда ижтимоий-иқтисодий тараққиётга эришиш осон эмас. Ҳукумат раҳбарларининг тез-тез ўзгариши ҳам балки шундандир. Шулар ҳақида ўйларканман, Бобурнинг фарзандлари ақл-заковатига, раҳбарлик салоҳиятига, адолат тарозусини нечоғли мустаҳкам ушлай олганига қойил қоламан. Зеро, Бобур Мирзо ўғли Ҳумоюнга қолдирган махфий васиятномасидаги мана бу сатрлар ғоят ибратлидир: «Ҳиндистон мамлакати турли мазҳаблардан маъмур бўлган. Аллоҳ таоло Сизга буни каромат этди. Сиз мазҳабларни ёмон кўришдан дилингизни пок тутинг. Ҳар мазҳабнинг тариқасига адолат қилинг. Хусусан, Ҳиндистоннинг қалбини қўлга киритаман десангиз, сигир сўймоқдан ўзингизни тийинг. Қўлингиз остидаги ҳар қавмнинг ибодатгоҳларини ва муқаддас жойларини хароб этманг. Шундай одилликни ихтиёр қилингки, подшоҳ раъиятдан ва раъият подшоҳдан осуда бўлсин».

Бобур Мирзо айтган ана шу васият-тамойилларига қаттиқ амал қилгани учун ҳам бобурийлар бу юртга икки юз йилдан зиёд ҳукмронлик қилганлар. Энг муҳими, улар бу ўлкада бунёдкорлик, суғориш ишларини изга солганлар, фан ва маданият тараққиётига катта эътибор берганлар. Буни ҳинд олимлари ҳам, оддий фуқаролар ҳам бирдай эътироф этадилар.

* * *

Бугун Ўзбекистон ва Ҳиндистон алоқалари, ҳамкорлиги кўпгина соҳаларда яхши самара бераётир. Йиллар ўтган сари бу ҳамкорлик кенгайиб, янада самаралироқ бўлиб бораверишига ишонамиз.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт Жамғармаси уюшма аъзоси, шоир Азиз Абдураззоққа укаси **Абдумажид АБДУРАЗЗОҚ** ўғли вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Анвар ОБИДЖОН

Олий табақали меҳмонлар

Бор-йўғи қалбаки соқолу ясама соч, тўшакнамо устки кийимлару уч-тўрт чаплам упа-бўёқлар Уруғалини қорбобога, Қуруғалини қорқизга айлантирди-қўйди. Илгари униси устахона мудири, буниси чирмандачилар тўгарагининг бошлиғи бўлиб ишлаганлиги ҳурмати мактаб қоровуллигидан ҳамон ҳайдалмай келаётган пиёниста амакиваччалар бугун совғасевар болаларнинг диққат марказида, ўқитувчиларнинг вақтинчалик эъзозида бўлишди.

Арча байрами тугади. Улар уйга шу алфозда кириб бориш, орттириб қолган совғаларини бола-чақаларга қий-чув билан тарқатиш режасини тузиб, ташқарига чиқишди. Амакиваччалар яшайдиган кўпқаватли уй мактабнинг шундоққина биқинида эди.

Иккови, шунча меҳнатлари куйгани бадалига лоақал хашакироқ мусалласга ҳам эримаган мактаб директорининг зиқналигини бўралаб муҳокама қилганларича қорли йўлкадан имиллаб боришаркан, уй олдига келиб тўхтаган ҳайҳайбоп машина уларнинг эътиборини тортди. Башанг кийинган булдогбашара кимса гулдор қоғоз кутичанинг боғичидан тутамлаб машинадан тушгач, ҳайдовчига жавоб бериб юборишдан олдин, нималарнидир чақчайиб уқтирди. Сўнг, гердайганича зинайўлак томонга юрди.

— Қовоқбоев мана шу одам, — дея маънодор кўз чақнатди қорқиз кийимида «истаралироқ кўринаётган Қуруғали. — Мачалка фабрикасида бошлиқ. Анави учинчи қаватдаги Ҳаёхон деган беҳаёнинг олдига кептуради.

Қорбобо либосидаги Уруғали бирдан ҳушёр тортиб, Букротдек ўйланиб қолди.

— Ҳм... Демак, ўғринча кептураркан-да? Ҳў-ў-ш... Қани, каллани сал ишлатайлик-чи...

Қовоқбоев устки кийимларини ечиб, қўл чайиб келгач, қиёмига етказиб тузалган дастурхонга яқинлашиб улгурмай, эшикнинг қўнғироғи зириллади. Бир сесканиб тушиб, Ҳаёхонга савол назари билан қош керди. Ҳаёхон елка қисди ва оёқ учида эшик сари одимлади.

Эшик очилиши ҳамоно, кутилмаганда, ичкарига Қорбобо билан Қорқиз бостириб киришди.

— Байрамлари муборак бўлсин, хоним! — тантанавор дўранглади Қорбобо. — Баъзи бир идораларнинг топшириғига кўра, ҳаммага совға тарқатиб юрибмиз. Манавини опқўйсинлар.

Қорбобо беканинг енгил-елпи раҳмати эвазига қўйнидаги совғалардан бирини олиб тутқазаркан, Қорқизнинг: «Ие, буёқда илғор мачалкачиларни бошлиғи Қовоқбоев ўтирибдилар-ку!» — деган хотинчалиш хитоби янгради. Қорбобо Қовоқбоевга эҳтиромли нигоҳ ҳадя этди. Кейин: «Унақа бўлса, шундай машҳур одамнинг шарафига қадаҳ сўзи айтмасдан кетиш уят бўлар-ов», дея дастурхон тарафга қиялади. Ўзининг довруқдорлигидан талтайган Қовоқбоев сурбет меҳмонларга газариб тикилаётган Ҳаёхоннинг янада ғашини келтириб, Қорбобони дастурхонга чорлади:

— Берироқ келсинлар. Хуллас... қанақасидан ичадилар, оқсоқол?

Қорбобо салмоқли овозда: «Мабодо, вино-пино топилса...» дея гап бошлаган эдики, Қорқиз унга зимдан бир ўқрайиб, сўзни илиб кетди:

— Мабодо, вино-пино топилса, овора бўлиб очиб ўтирманглар, демоқчи бўляпти бобом. Нима, биз қаттаги қоровул-поровулмидикки, вино ичсак.

— Ҳа! — дарҳол эс-ҳушини йиғволиб, димоғини шимирди Қорбобо. — Биз тагли-зотли одамлардан ҳисобланамиз. Бизга коняк узатилсин!

Қовоқбоев «коняк бўлса, коняк-да», дея шишани очиб, митти рюмкачаларга томизиқлагандек қуйиб чиқди. Тоқатсизланганича ҳануз газариб турган Ҳаёхоннинг: «Илтимос, меҳмон, гапни қисқа қилиб, тезроқ тарқалайлик», деган қочириғи Қорбобога қўл келди:

— Эшитдингми, Қорқиз? Дугонанг тўғри айтяпти. Гапниям, ишниям майдалаб ўтирмайлик. Бошқарувни шартта қўлга олиб, ишни тезлаштир! Йириклаштир!

Қорқиз каттакон фужердан иккитасига шишадаги конякни қатра қолдирмасдан тақсимлади-да, рюмкачалардагини ҳам уларнинг устига ағдарди.

— Мана, йириклаштирдим. Гапираверинг, бобо.

Узатилган фужерни бақрайиб тикилганича қўлга олган Қорбобо, бир ютиниб қўйгач, дабдабали оҳангда сўз бошлади:

— Бу даврага баланд охурдан ем еб юрган зотлар тўпланиб қолганаканмиз, эй хонимлар ва жаноблар, байрамингиз қутлуғ бўлсин, дейишга мажбурмиз.

— Яшанг, Қорбобо! — жилпанглади Қорқиз. — Урдикми?

— Урдик!

Иккала фужер ҳам «ваҳоланки» сўзини айтишга сарфланадиган муддат ичида яна аввалги топ-тоза ҳолатига қайтди.

— Манавилардан газак қилсинлар, — меҳрибон «невара» кавшаниб туриб «бобожониси»га ликобча тутди. — Қазига алоҳида аҳамият берсинлар.

— Хуш кўрдик бўлмаса, — жаҳлини ютишга тиришиб кесатди Ҳаёхон. — Менимча, ҳали бошқаларниям табриклашларинг керак.

— Айнанай, дугонажон, келинг, бир чўлпиллатволай, — феъли-суюқлашган Қорқиз кўзи ёнгудек бўлиб Ҳаёхонни ўпди. — Ҳозир кетамиз-да. Аввал Қорбобо ваъдасини бажарволсин. Қовоқбоевни шаънига гап айтмоқчи бўлувдингиз шекилли, Қорбобо?

Қорқизнинг қўли кобранинг ҳавасини келтирадиган тезликда сапчилаб, столдаги бир литрлик арақ шишасини домига илинтирди. Иккала қориндор фужерга шишанинг тенг ярмини бўлиштириб, бирини Қорбобога узатди.

— Баланд мартабали одамларга арақ ичиш қанақа бўларкин? — уларга бемаврид такаллуф кўрсатиб хато қилганидан ниҳоят пушаймон ея бошлаганини сездириб, қочириқ қистирди Қовоқбоев.

— Иккаламизниям мартабамиз баландлиги тўғри, — ютоқиб турган бўлса-да, ўзини вазмин тутишга чиранди Қорбобо. — Аммо-лекин, очиғини айтсам, жа унақа коняк ичадиган даражада баландмас. Даражамиз арақкаям бемалол мос тушади... Шунақа гаплар, Қовоқбоев...

Меҳмонларнинг кайфи ошаётганидан безанглаётган Ҳаёхон тағин кесатди:

— Айтиладиган гапни тезроқ айтайлик энди.

Қорбобо Ҳаёхонга бир зум сузилиб тикилгач, сархушлик билан нутқ ирод қилишга тушди:

— Менга алоҳида ҳурмат билан сўз берилганакан, маданияти етарли одам сифатида шу хонадоннинг бекаси Ҳайёхон саломат бўлсин, дейишга мажбурман.

Қорқиз: «Келинг, бир чўлпиллатволай», дея яна бекага тирмашди. Сўнг Қорбобога юзланиб, қўлидаги қадаҳни ўйнатди:

— Урдикми?

— Урдик!

Фужерлар бўшаб-бўшамай, Ҳаёхон меҳмонларга қатъий оҳангда мурожаат қилди:

— Яхшиликча хайрлашайлик энди!

Қовоқбоевнинг ҳам зардаси қайнаб: «Ҳа, табрик эшитмасак эшитмасмиз», деб дўриллади.

Қорқиз бу гапни бошқача тушуниб: «Қовоқбоевни шаънигаям бирор нарса денг-да энди, Қорбобо», дея ўпкаланиб боққан эди, бобоси: «Унақа бўлса, қуймайсанми, масов!» — деб уни жеркиб берди. Чаққон невара шишада қолганини иккала фужерга қоқлаб, бирини маърузачига илинди:

— Мана, олинг. Чапроққа чўзинг қўлни. Гапиринг энди Қовоқбоевга.

— Ў-ў! Дарвоқе... Қовоқбоев! Қани ўзи?

— Ана! Тўғрингизда турибди!

Қорбобо Қовоқбоевдан тепароққа ғилайланиб кўз қадади:

— Жаноб Қовоқбоевга олий табақали меҳмон сифатида гапирадиган бўлсам, бир умр кирингни ювиб ўтаётган хотинингни ташлаб, бу ерда нима қилиб ўтирибсан, қовоқ, дейишга мажбурман.

— Зўр, гап бўлди... Урдикми?

— Урдик!

Столдаги шампан виноси талотўпдан омон чиққан сўнгги ичимлик ўлароқ алоҳида қадр-қиммат касб эта бошлаганига қарамай, Қовоқбоев уни гурзидек дўлайган қуйи Қорбобога яқинлашди:

— Кимни қовоқ деяпсан, увадасоқол?!

Қорқиз мастларга хос бўлмаган эпчиллик намойиш этиб, зувиллаганича ўзини орага урди. Қорбобонинг бошига йўналтирилган шишани жон-жаҳди билан чангаллади. Шу қадар маҳкам чангалладики, Қовоқбоев Қорбобога қўшиб уни ҳам ташқарига тепиб улоқтирганида, шампан виноси чайир панжалари ичра ҳануз барқарор эди.

Абдуғани АБДУВАЛИЕВ

Мунажжимнинг хатоси

У газетадаги «Мунажжим башорати»ни кўздан кечираётиб «БУЗОҚ. Бу ойда туғилганлар яхшигина муваффақиятларга эришадилар. Жума куни ишда кўнгилсизлик бўлиб, бошлиқдан танбеҳ эшитиши мумкин», сўзларини ўқигач, бошини қашиб қўйди.

Жумагача ғайрат билан, кайфияти баланд ҳолда ишлаб юрди.

Жума ҳам келди. Эрталаб негадир дили хира бўлиб уйғонди. Нонушта қилиб ўтириб ҳам хаёли ишхонада кезиб юрди. Бошлиқнинг гоҳ чақ-чайган, гоҳ ҳўмрайган нигоҳи, тунд башараси кўз олдидан ўтди. Ўй сураверib мияси ғовлаб кетди. «Мунажжим башорати»даги огоҳлантириш хаёлида чарх ура бошлади. Ахийри ишга бормасликка қарор қилди. Яхшиси, оч қорним — тинч қулоғим.

Эртасига — шанба куни, жуманинг эсон-омон ўтиб кетганидан кўнгли кўтарилиб, табассум билан идорага йўл олди. Дарвоза олдида стул қўйиб, сигарет чекиб ўтирган қоровул билан ҳазил-мутойиба қилди.

У кула-кула иккинчи қаватга кўтарилиб, эндигина ўз хонасига кириб кетаётган эди, котибанинг тарсакидай овози эшитилди.

— Ҳей, қатта юрибсиз? Бошлиққа киринг!

У бошлиқнинг ҳузурига мулойимгина кирди. Сўрашиш мақсадида икки қадам қўйди-ю, рўпарасидаги одамнинг важоҳатини кўриб тўхтаб қолди.

— Қайси гўрда юрибсиз? Юқоридан комиссия келиб, ҳамма ухламай чиқсаю, сизни топиб бўлмаса! Тўрабековнинг ўзи келган. Накладнойлар сиздамиди? — деди бошлиқ бўғилиб.

— Йўқ. Менда эмас, бўлим бошлиғида.

— Ие, у қайси гўрда юрганийкин? Хўп, у билан алоҳида гаплашамиз. Кеча нега кўринмадингиз? Менга қаранг, агар бу ер маъқул келмаётган бўлса...

— Очиғини гапирайми, — деди Абдурайим бошини эгиб. — Худога чин, сизга ёлғон: ўтган ҳафта газета ўқиб ўтирсам «Мунажжим башорати» деган тақвим бор экан. Шу тақвимда, Бузоқ буржида туғилганлар учун ҳафтанинг жума куни кўнгилсиз бўлади, бошлиқ билан уришиб қолиши мумкин, дейилган экан. Сиззи ҳурмат қилганимдан, уришиб қолмай деб, ишга келмай қўяқолдим.

— Ўша мунажжим аҳмоқ экан! — деди бошлиқ чўрт кесиб. — Ҳисоб-китобни билмас экан. Жума куни демасдан, шанба куни Абдурайим ишдан бўшатилади, дейиши керак эди! Боринг, аризангизни ёзинг.

Абдурайим ҳожи ташқарига чиқиб ғўлдиради:

— Мунажжим адашса мен айбдорми?

— Йўқ, чойхонага чиқолмайман, жиддий иш билан бандман.
Н. НУРМОНОВ чизган

ЭРИМ УЙДА...

— Дўхтир, сиз беморга севиб ўқийдиган китобига қараб туриб ташхис қўяркансиз, шу тўғрими?

— Жуда тўғри. Хўш, сиз ёқтирган муаллиф ким?

— Чернишевский.

— Қайси китобини кўпроқ ўқийсиз?

— Нима қилмоқ керак?

— Сиздаги бу жинсий заифлик қачон бошланган?

* * *

Эр ишдан қайтгач, хотинига тайинлади:

— Ким бўлишидан қатъий назар, биров телефон қилса, мен уйда йўқман.

Шу заҳоти телефон жиринглади. Хотин гўшакни кўтарди.

— Эрим уйда.

Эр сапчиб, унга ўшқирди:

— Ҳей, аҳмоқ! Мен уйда йўқман, дедим-ку?!

— Мени сўрашяпти.

* * *

Сайёҳ океан ўртасидаги оролга келиб, шу ерлик қариядан сўради:

— Эшитишимча, сизларда бутун аҳоли узоқ умр кўрувчилар ҳисобланаркан. Тўғрими?

— Жуда тўғри. Яқинда янги қабристон ташкил қилувдик, кўмгани биронта ўлик топилмади. Ноилож ўнга яқин кишини отиб ташладик. Ўликсиз қабристон қабристонми?

* * *

Қамоқхонага эрини кўргани келган хотин сўради:

— Қалай, бу ер дурустми?

— Худди уйдагидек. Уёқ-буёққа чиқиш мумкин эмас. Овқатни оғизга олиб бўлмайди.

ЭЪЛОНЛАР

Велосипедни дарахтга занжир билан тушовламанг. Ўғрилар дарахт-парахти билан бирга ўмариб кетишяпти.

* * *

Хотинимни кўрганда рашк қилмайдиган оқила хотинга уйланаман.

* * *

Носни қайта ишлайдиган «Чин-Чим» (Чиндовул—Чимкент) қўшма корхонасига чет тилини биладиган моҳир носкашлар керак.

АЙТИШЛАРИЧА...

Машҳур адиб Жек Лондон шуҳрат чўққисига чиққан кезларининг бирида олий зотларнинг қабулига таклиф этилди. Меҳмонлар орасида кеккайган, такаббур бир амалдор ҳам бор эди. Адиб қабулдан сўнг ўша амалдор билан қўл узатиб хайрлашди. Остонага етганда ортига қайтиб амалдор билан яна бир бор қўл сиқиб хайрлашди. Шунда ҳалиги одам:

— Жаноб, ахир сиз билан ҳозиргина хайрлашдик-ку? — деди.

— О-о, тақсир, — деди адиб. — Сиз билан видолашиш мен учун қанчалик шараф эканлигини билганингизда эди!

* * *

Бир тиббиёт профессори атоқли мусаввир Пабло Пикассонинг одам тузилишини беназир ифода этган суратини кўриб депти:

— Сизнинг асарингиздаги одам анатомияси жа-а ваҳимали-я.

— Эҳтимол, — депти мусаввир, — аммо сизни ишонтириб айтаманки, бу асар сиз даволаётган беморларга қараганда анча узоқ умр кўради.

* * *

Инглиз қироли Карл II шармандалик устунига боғлаб қўйилган одамни кўриб қолибди.

— Нима гуноҳ қилувдинг? — сўрабди қирол.

— Мансабдорларингизни памфлет қилган эдим, — депти ҳалиги одам.

— Э-э, тентак, — депти қирол. — Менинг ҳақимда памфлет ёзмайсанми? Бунинг учун сени ҳеч нарса қилиша олмас эди.

* * *

Бир сермаҳсул, замонасоз ёзувчи машҳур адиб, «Уч бақалоқ» ва бошқа ўлмас асарлар муаллифи Юрий Олешага:

— Кам ёзасиз-да, Юрий Карлович. Бутун умр ёзганингизни мен бир кечада ўқиб ташлайман, — депти.

Адиб дарҳол жавоб қайтарибди:

— Мен эса, сизнинг бутун умр ўқиганингизни бир кечада ёзиб ташлайман.

Шайхонтаҳур тумани ҳокимиятида рўйхатга олинган «Импульс-555» хусусий фирмаси тугатилади. Даъволар бир ой ичида қабул қилинади.

Шодмон ОТАБЕК

«Дўрмон ҳангомалари»дан

ҒАВДАГА БОҒЛИҚ

Устоз шоир Уйғун деярли бир умр Дўрмонда яшаб, ижод қилганди. Кексайганда одамлар билан камроқ борди-келди қиладиган хонанишин отахон шоир гоҳо ёз жазирамасида қанорқопдай ички кийимда ижод уйи орқасидаги катта ҳовузда чўмилиб қолар, сувга ўзини ташлаганда шалоплаган шовқин узоқ-узоқлардан акс-садо бериб турар эди. Айниқса болакайлар домланинг чўмилишини қизиқиб томоша қилишарди.

Кунлардан бир куни уч-тўрт нафар шоир-ёзувчилар сайр қилиб, ана ўша ҳовуз бўйига боришади. Сув сатҳи чайқалиб турганини кўрган адиблардан бири ўзича ҳайрон бўлиб, сўрайди:

— Қизиқ, нега шабада бўлмаса ҳам сув тўлқинланиб турибди?

Ҳозиржавоб шоир Мирпўлат Мирзо ўйлаб ҳам ўтирмай, ҳамроҳига жавоб қилади:

— Ҳойнаҳой, бу ерда кеча Уйғун домла чўмилган бўлса керак!

ШУНИСИНИ СЎРАМАБДИ

«Ўзбекистон овози» газетасининг чапдаст мухбири Тўлқин Эшбек бир куни бош муҳаррир Азим Суюн ҳузурига кириб, ўйлаб қўйган режасини айтади:

— Азим ака! Қибрайда табаррук ёшга кирган уруш ва меҳнат фахрийси бор экан, шу одам ҳақида ёзсам дегандим.

— Жуда яхши-да! Тезда ёзиб келинг, номерга қўйворамиз.

— Хўп бўлади.

— Дарвоқе, у қаҳрамонимиз эркак кишими ёки аёлми?

— Э-э... шунисини сўрмабман-да, — афсусланиб дейди мухбир.

ҒАРОЙИБ ТАКЛИФ

Республика курортлар бошқармасида сувга чўкиб кетишнинг олдини олиш масаласига бағишланган махсус мажлис ўтказилади. Муҳокама кутилмаганда қизғин тус олади.

— Хўш, ўртоқлар, нима қилсак бундай фожеанинг олдини олган бўламиз? Қани, кимда қандай таклиф бор? — дейди мажлис раиси йиғилганларга мурожаат қилиб.

Ҳар каллада ҳар хаёл — истироҳатгоҳларнинг раҳбарларидан турли фикрлар чиқади:

— Сузишни билмайдиганларни қутқариш учун ҳовузга матрос ёллаб қўйиш керак!

— Э бўлмайди, қимматга тушади.

— Ҳовузнинг эни беш, бўйи етти метр бўлса, матросга бало борми?

— Унда тракторнинг беш-олтита баллонини шишириб, ҳовузга ташлаб қўйиш керак.

— Бўлмайди, кичкина ҳовуз баллон билан тўлиб қолади.

Бу гапларни бир четда, индамай кулимсираб эшитиб ўтирган «Сўқоқ» дам олиш уйининг директори Ориф Одилхонов кутилмаганда шундай таклиф киритди:

— Менимча, ҳовуздаги сувни ташқарига бутунлай оқизвориш керак, тамом-вассалом!

ЎЗИНИ ЗЎРҒА АЙТГАН

Атоқли мусиқашунос аллома Юнус Ражабий хонадонида тўй тараддуди бошланади. Қариндош-уруғ, ёру биродар ва шогирдлар бир ёқадан бош чиқариб, домлага ихлосу садоқатларини намоён этадилар. Алломанинг ёш, ҳовлиқмароқ шогирдларидан бири кимларни тўйга таклиф этганини эринмай санашга тушади. Домланинг сабр-тоқати тугаб, ахийри шогирднинг гапини бўлади:

— Э-э, нима қилардинг шунча одамни тўйга айтиб, ахир ўзингни зўрға айтувдим-ку?!

ХОТИРА

Буюкларга хос паришонхотирлик одати Юнус Ражабийда ҳам бор эди. Домла бир куни сартарошхонага кириб, соч-соқолини олдиргач, кутиш хонасига қайтиб чиқиб, ён дафтарчасини варақлаганча ўтираверади. Бир маҳал сартарош домлани кўриб қолиб сўрайди:

— Ҳа, Юнус ака, нима қилиб ўтирибсиз?

— Шу... соч олдирмоқчи эдим.

— Ие, ахир ҳозиргина олдирдингиз-ку?!

— Э дарвоқе, яхши айтдингиз. Ундай бўлса, бугунги қилинадиган ишлар рўйхатидан «соч олдириш»ни мана бундоқ қилиб ўчириб қўямиз!

СИФАТЛИ БУРУН

Таниқли ёзувчи Тоҳир Маликни гоҳо аллергия деб аталмиш дард безовта қилиб, кетма-кет акса ура бошлаганда бир-икки маҳалладан нарига ҳам бемалол эшитилади. Чорвоқдаги далаҳовлида қўшнилар унинг келганини ана ўша ғаройиб акс-садодан билиб олишади. Кунлардан бир куни Тоҳир Малик мачитда экстрасенс шоир Йўлдош Эшбек билан ёнма-ён номоз ўқиб қолади. Аксига олиб, шундай нозик, масъул лаҳзада Тоҳир аканинг ўша дарди қўзиб қолади. Тақводор ёзувчи бор иродасини қўлга олиб, намозни охирига етказишга интилади. Ёнидаги шоир эса қўлларини қўшнисининг бурнига яқинлаштириб, алланечук ғалати ҳаракатлар қила бошлайди.

Ниҳоят, намоз тугагач, тоҳир Малик секин сўрайди:

— Йўлдош, бу нима қилганингиз?

— Сизни даволадим-да...

— Менинг бурним Сизга ўхшаган шоирларнинг бир-икки «куф-суфи» билан тузалиб қоладиган сифатсиз бурунлардан эмас!

КАМБАҒАЛНИНГ ХОТИНИ

«Сўқоқ» дам олиш уйининг директори, шоир, дилкаш инсон Ориф Одилхоновнинг уйига яқин бир дўсти хотини билан меҳмон бўлиб келади. Мезбонлар меҳмонларни зўр иззат-ҳурмат билан кутиб олишади. Уй бекаси кичкинагина, озғин, меҳмоннинг хотини эса бунинг акси — жуссаси йўғон, тўладан келган эди. Ориф аканинг дўсти хотинларга зимдан назар ташларкан, ўзича таажжубланганде бўлиб, секин томоқ қириб сўрайди:

— Ориф хотининг намунча кичкина?

Ҳамиша ўқланган милтиқдек шай турувчи Ориф ака шундай жавоб қилади:

— Камбағалчиликда каттароғига қурбим етмай, шунақасидан олиб қўя қолдим, дўстим!

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI
1999 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Танқид ва адабиётшунослик, санъат бўлимлари: 136-56-48
Назм-наср бўлими: 136-55-78
Ижтимоий бўлим: 136-55-78

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир — ҲУСНИДДИН

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—21.00.
Босишга топширилди 20.30.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 010. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6